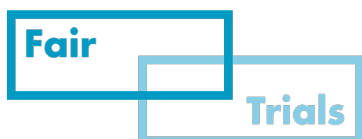

НЕГИРАНА ПРАВДА: РОМИТЕ ВО ПРАВОСУДНИОТ СИСТЕМ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

CHALLENGING DISCRIMINATION PROMOTING EQUALITY

Copyright: ©European Roma Rights Centre, февруари 2023 година
Повеќе информации за правата за користење, споделување и цитирање на оваа публикација и другите материјали на ЕЦПР се достапни на следниот линк: www.errc.org/permissions

Истражувачи: **Сенада Сали, Мустафа Асановски, и Мерзиха Идризи**

Уредник: **Бернард Рорке**

Дизајн на корица: **Софио Датишвили**

Дизајн: **Џавит Бериша**

Слика на корица: © **ERRC**

Овој извештај е објавен на англиски јазик. Тој е дел од пакетот извештаи за Република Чешка, Словачка, Србија и Северна Македонија. Извештајот е подготвен во партнерство со организацијата Fair Trials. ЕЦПР им се заблагодарува на сите учесници во интервјуата, особено на припадниците на ромската заедница кои великодушно ни го доверија нивното време и доверба.

Адреса: Avenue de Cortenbergh 71, 4th floor, 1000 Brussels, Belgium

Е-пошта: office@errc.org

www.errc.org

ПОДДРШКА

Европскиот центар за правата на Ромите зависи од дарежливоста на индивидуални донатори за да продолжи да работи. Преку сопствен придонес и вие можете да ја обезбедите иднината на ЕЦПР. Добредојдени се податоци од сите големини кои може да се направат преку PAYPAL на веб-страницата на ЕЦПР (www.errc.org, со кликање на копчето „донирај“ во горниот десен агол на почетната страница) или преку банкарска трансакција на сметката на ЕЦПР:

Носител на сметка: **EUROPEAN ROMA RIGHTS CENTRE**

Банка: **KBC BRUSSELS**

IBAN: **BE70 7360 5272 5325**

SWIFT: **KREDBEBB**

Содржина

Вовед	4
Методологија	7
Ромите во Северна Македонија	8
Јавни перцепции за Ромите	12
Јавни претстави за Ромите	14
Владини иницијативи за решавање на дискриминацијата врз Ромите	17
Национални и меѓународни критики на македонската дискриминација врз Ромите	19
Застапеност на Ромите во правосудниот систем	23
Дискриминацијата во правосудниот систем	28
Полиција	33
Обвинители	41
Адвокати-бранители и пристап до правно застапување	43
Судии	46
Судски исходи	47
Притвор	47
Спогодби си признавање вина и откажување од правото на судење	49
Одредување казна	50
Можни решенија и практики што ветуваат резултати	53
Обука	54
Застапеност на Ромите во правосудниот систем	55
Реформа на затворскиот систем	55
Зајакнати контроли врз полициските овластувања и повеќе истраги по поднесени поплаки за малтретирање	56
Етнички податоци	57
Заклучок	60

Вовед

Овој извештај го разгледува ефектот на анти-ромскиот расизам во рамки на правосудниот систем во Северна Македонија. Европскиот центар за правата на Ромите (ЕЦПР), во партнерство со организацијата Fair Trials, изготви четири национални извештаи за да го прекине молкот за малтретирањето на Ромите и да го оспори континуираното негирање од страна на владите дека расизмот е основната причина за големите разлики во правосудните системи ширум Европа.

Во Република Чешка, Северна Македонија, Словачка и Србија, истражувачите спроведоа серија на полу-структурирани интервјуа со лица од ромско потекло и професионалци кои работат во правосудниот систем на секоја од четирите земји, вклучително и адвокати-бранители, јавни обвинители, судии и полициски службеници. Интервјуата беа водени според претходно изготвени прашалници од ЕЦПР за секоја посебна група на испитаници. Интервјуата беа спроведени во периодот од мај до септември 2020 година.

Наодите се вознемирувачки и го откриваат степенот до кој институционалната дискриминација е присутна во правосудните системи на овие држави. Доказите потврдуваат дека, во секоја фаза од кривичната постапка, од апсењето до изрекувањето пресуда, обвинетите Роми се соочуваат со дискриминаторски ставови и предрасуди кои водат кон изместени одлуки и неправедни судски исходи.

Во сите четири земји, испитаниците Роми изразија недоверба во системот и перцепција дека тој е очигледно неправилен. Факторите што придонесуваат за ваквата недоверба вклучуваат етничко профилирање, прекумерна употреба на полициска сила, изрекување казни за ситни прекршоци како метод за контрола и заплашување, и расно-мотивирано насилно однесување при средбите со Роми.

Во Северна Македонија, интервјуираните полициски службеници од ромско потекло сметаат дека широко распространетата недоверба во правосудниот систем меѓу Ромите е нормална појава поради нивната длабока маргинализација, недоволни капацитети за навигација низ системот или недоволно познавање на сопствените права или неможност да ги остварат овие права. Полициските службеници известуваат дека редовно слушаат навредувачки или омаловажувачки изјави за Ромите од нивните колеги.

Полициската бруталност врз Ромите не претставува изолиран инцидент. Во сите четири земји, органите за спроведување на законот се институционално расистички настроени, анти-циганизмот јасно се манифестира во начинот на вршење на полициските работи во ромските заедници, а во органите за спроведување на законот постои култура на неказливост, особено кога станува збор за насилство, тортура и деградирачки третман на Ромите.

Комитетот против тортура на ОН изрази ‘загриженост’ за прекумерната примена на сила од страна на полициски службеници врз Ромите во Северна Македонија, и ја повика земјата да се бори против и да го спречи дискриминаторското постапување на полицијата, да обезбеди дека сите наводни случаи за вакво постапување навремено и ефективно се пријавуваат и истражуваат и, кога е соодветно, кривично се гонат и казнуваат.¹

Повеќето испитаници Роми од Северна Македонија имаат искуство со вербално расистичко малтретирање и физичко заплашување од полициски службеници. Еден испитаник раскажа дека бил приведен како дел од полициска рација во ромска населба по претходна пријава за кривично дело и изјави: „Ако одбиете да признаете вина за време на распитот, полициски службеник ќе ве пригуди со шлаганци и тепање, и ќе завршите во притвор“. Во последните две години, ЕЦПР доби два судски предмети за стратешко застапување против Северна Македонија пред Европскиот суд за човекови права поради неможноста на државата да спроведе ефективна истрага по наводите за полициска бруталност врз Роми.²

Во однос на функционирањето на системот, јавните обвинители и судните категорично изјавија дека пресумпцијата на невиност се однесува на Ромите исто како и на сите други лица и дека обвинителите ги изведуваат своите заклучоци врз основа на утврдените факти и релевантните докази. Обвинителите сметаат дека недовербата во правосудниот систем меѓу Ромите исклучиво се должи на претставата дека Ромите генерално не се добро информирани за системот. Во сите четири земји, интервјуираните Роми и адвокати-бранители изразија помала сигурност во функционирањето на правосудниот систем. Иако некои испитаници споделија позитивни искуства кога биле изведени пред судии кои тие сметаат дека се правични, вредни и професионални, други испитаници споделија впечатоци за брзи судења, строги судии и непријателска атмосфера каде се чувствуваат дека никој не става верба во нивните изјави и дека судскиот исходот со кој биле прогласени за виновни бил неизбежен. Освен однесувањето на поединечни судии, Ромите и адвокатите-бранители истакнаа и одредени карактеристики на системот што влијаат врз исходот на постапките, на пример, тешкотии во добивањето пристап до правна помош, можност за склучување спогодба со признавање вина и практики поврзани со одредувањето притвор.

Во однос на етничкото профилирање, по спроведеното тестирање од страна на ЕЦПР и партнерските организации на граничен премин во Северна Македонија, судот во Скопје донесе пресуда во корист на Ромите-тужители чиешто право на излез од земјата беше негирано и утврди дискриминаторско постапување од страна на граничната полиција врз основа на етничка припадност.

1 Комитет против тортура при ОН, *Заклучни согледувања за третиот периодичен извештај од поранешната југословенска Република Македонија*, 5 јуни 2015 година. Достапно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/114/89/PDF/G1511489.pdf?OpenElement>.

2 Европски суд за човекови права, *Мамедов пр. Северна Македонија*, Стразбур, 24 јуни 2021 година. Достапно на: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-210683%22%5D%7D>; ЕЦПР соопштение за печатот, 9 ноември 2020 година. Достапно на: <http://www.errc.org/press-releases/european-court-orders-north-macedonia-to-pay-compensation-to-roma-brutalised-by-police-as-teenagers>.

Етничкото профилирање на Ромите е присутно насекаде во Европа, па затоа сите држави-членки на ЕУ и земјите кандидатки треба да се потсетат на Опитата препорака за јавна политика бр.11 на Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРН) која се однесува на борба против расизмот во полициското работење, односно дека расното профилирање претставува специфична форма на расна дискриминација и мора да биде изречно забрането со закон.³

Ова истражување нуди повеќе докази дека веројатноста да бидат етнички профилирани и вовлечени во правосудниот систем е поголема меѓу Ромите за разлика од не-Ромите. Откако ќе бидат вовлечени во системот, Ромите имаат помали шанси да добијат соодветно правно застапување и поголеми шанси да им биде одреден притвор и да им биде изречена казна затвор за разлика од нивните сограѓани од не-ромско потекло.

³ Европска комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРН), *Опита препорака за јавна политика бр. 11 за борба против расизмот и расната дискриминација во полициското работење*, донесена на 29 јуни 2007 година. Достапно на: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-11-on-combating-racism-and-racism/16808b5adf>.

Методологија

За целите на овој извештај, истражувачите во Република Северна Македонија спроведоа серија полу-структурирани интервјуа со лица од ромско потекло и професионалци од правосудниот систем. Интервјуата беа водени според претходно подготвени прашалници од Европскиот центар за правата на Ромите (ЕЦПР) за секоја посебна група на испитаници. Интервјуата беа спроведени во периодот од февруари до мај 2020 година.

Интервјуирани беа вкупно 40 лица: девет се припадници на ромската заедница кои имале директно лично искуство со правосудниот систем или пак имаат роднини со такво искуство; пет се полициски службеници со работно искуство од 19 до 25 години во полицијата; пет се јавни обвинители од различни региони во Северна Македонија со работно искуство од 4 до 23 години; девет се адвокати-бранители со 3 до 25-годишно работно искуство кои застапувале Роми пред националните судови, и 12 испитаници се судии или кандидати од Академијата за судии и јавни обвинители со работно искуство од 7 до 24 години во судовите (освен кандидатите кои сè уште не се именувани на судска или обвинителска функција). Тројца од вкупно пет полициски службеници се од ромско потекло.

Интервјуата беа спроведени лично или преку телефон и беа проследени со кореспонденција преку е-пошта. Тие имаат за цел да дадат увид во ставовите на професионалците од правосудниот систем и на оние кои имале директно искуство со правосудниот систем за да се преземе акција за решавање на дискриминацијата врз Ромите во македонското општество.

Истражувањето се водеше од следниве етички принципи: (1) *информирана согласност*: сите интервјуирани лица беа информирани за содржината на проектот и дадоа претходна писана или усна согласност за користење на информациите добиени преку интервјуата; (2) *заштита на личните податоци*: податоците добиени во рамките на истражувањето беа обработени на доверлив начин, се чуваат на безбеден начин и подразбираат загарантирана анонимност на учесниците; (3) *соодветно користење на податоците*: податоците добиени за време на интервјуата ќе се користат само во контекст на овој проект.

Ромите во Северна Македонија

Според податоците од пописот на населението во Северна Македонија од 2002 година, Ромите претставуваат 2,66% (53.879) од вкупното население во земјата кое брои 2.022.547 жители. Лоцирани во урбани средини, повеќето ромски граѓани живеат во Скопје, Прилеп, Куманово, Битола, Тетово, Гостивар, Штип и Кочани, а според владата „припадници на оваа националност се идентификувани во повеќе од 50 општини“.⁴

Официјалните резултати од последниот попис кои беа објавени на 30 март 2022 година покажуваат дека, и покрај тоа што вкупното население во земјата се намалило за 9,2% во последните две децении и моментално изнесува 1.836.713 жители, етничкиот состав на населението не е значајно променет од 2002 година наваму. Новите резултати покажуваат дека 58,44% од резидентното население се етнички Македонци, додека 24,3% се етнички Албанци. Меѓу другите националности, Ромите претставуваат 2,53% (46.433) од вкупното население.⁵

Тоа е важно да се наведе бидејќи државните институции во Северна Македонија ги користат податоците од пописот на населението и податоците за етничка припадност за креирање и прилагодување на разни политики и државни стратегии, особено оние во полето на социјалната заштита и буџетските алокации за социјалните активности.

Неофицијалните проценки покажуваат големи варијации, додека просечната проценка што ја користи Советот на Европа го утврдува ромското население во Северна Македонија на 197.000 жители или 9,56% од вкупното население.⁶ Во 2021 година, ромското граѓанско движење „Аваја“ направи мапирање на ромските населби и дојде до проценка од 4% од населението (85.000).⁷ Министерството за труд и социјална политика ја објаснува разликата меѓу официјалните и неофицијалните проценки со „големиот број на граѓани Роми кои немаат документи за лична идентификација, економската миграција на Ромите од еден во друг град и во странство, и недоволната свест кај дел од ромската заедница за важноста на пописот, како и други причини“.⁸

4 Министерството за труд и социјална политика, *Стратегија за Ромите во Република Македонија 2014-2020*, јуни 2014 година, стр.28. Достапно на: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/a4b7a7abd52eaa6a5b369f18f180cc12.pdf>.

5 Синиша Јаков Марушиќ, „Пописот во Северна Македонија открива голем пад на населението“, *Балканска мрежа за истражувачко новинарство*, 30 март 2022 година. Достапно на: <https://balkaninsight.com/2022/03/30/north-macedonia-census-reveals-big-drop-in-population/>.

6 Совет на Европа, публикации: *Проценки за ромското население во европските земји*, ажурирано на 2 јули 2021 година. Достапно на: <https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/publications>.

7 АВАЈА, *Аваја во пресрет на пописот започнува со кампањата – „Горди Роми“*, 12 февруари 2021 година. Достапно на: https://avaja.org/pochetok_kampanja/; Слободен печат, „Аваја“: Очекуваме пописот да покаже дека во Македонија живеат 4 проценти Роми, 20 септември 2021 година. Достапно на: <https://www.slobodenpecat.mk/en/video-avaja-ochekuvame-popisot-da-pokazhe-deka-vo-makedonija-zhiveat-4-procenti-romi/>.

8 Министерството за труд и социјална политика, *Стратегија за Ромите во Република Македонија 2014-2020*, јуни 2014 година. Достапно на: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/a4b7a7abd52eaa6a5b369f18f180cc12.pdf>.

Наспроти цела деценија стратегии за инклузија на Ромите, пред-пристапни фондови од ЕУ и редовно ажурирање на националните акциски планови, државите од Западен Балкан постигнале мало видливо подобрување во однос на условите за живот на околу еден милион Роми. Регионалната анкета за Роми од 2017 година открива дека, во однос на голем број индикатори, положбата на маргинализираните Роми е влошена од 2011 година наваму, што дополнително ја проглубочува разликата меѓу ромското и не-ромското население од аспект на здравје, вработување и домување. Анкетата утврдува дека маргинализираните ромски заедници сè уште претставуваат најисклучената заедница во државите од Западен Балкан. Еден клучен индикатор во сите држави од Западен Балкан е стапката на оние кои не се вработени, не се во образование ниту во обука (НЕЕТ) меѓу младите Роми на возраст од 18 до 24 години, која изнесува од 73% во Србија до 86% во Босна и Херцеговина. Меѓу младите жени, оваа стапка се движи од 81% во Северна Македонија до 93% во Црна Гора.⁹

Во последниот извештај за Северна Македонија од 2016 година, Европската комисија против расизам и нетолеранција (ЕКРН) забележува дека, и покрај заложбите на властите, разни недостатоци и празнини упатуваат на фактот дека Ромите остануваат социјално маргинализирани, при што стапката на сиромаштија меѓу Ромите е речиси 2,5 пати повисока од онаа на национално ниво.

Во последниот извештај за Северна Македонија од 2016 година, ЕКРН забележува дека, и покрај заложбите на властите, разни недостатоци и празнини упатуваат на фактот дека Ромите остануваат социјално маргинализирани, при што стапката на сиромаштија меѓу Ромите е речиси 2,5 пати повисока од онаа на национално ниво.

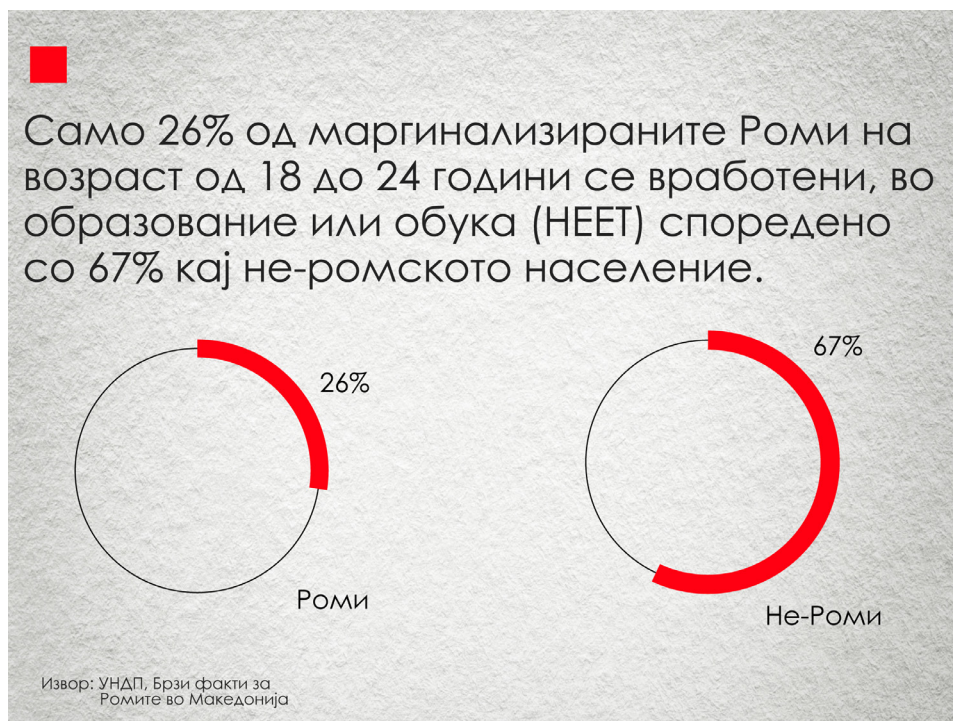

Препораките на ЕКРН за националните власти вклучуваат обезбедување еднаков пристап до здравствена заштита за припадниците на ромската заедница, особено до гинеколошки и пренатални услуги; обезбедување доволно и соодветно социјално домување за ранливите припадници на ромската заедница; целосно и финално решавање на проблемот со пристап до документи за лична идентификација; и обезбедување соодветна обука за граничната полиција за таа соодветно да ги извршува

⁹ УНАДП и Светска банка, *Регионална анкета за Роми*. Достапно на: <https://bit.ly/2P29tEG>.

своите должности во врска со безвизниот режим со Европската Унија, без примена на расно профилирање против Ромите.¹⁰

Инклузијата на Ромите е една компонента од поширокиот стратески приоритет на Владата во Северна Македонија за целосно спроведување на Охридскиот рамковен договор, изградба на граѓанско општество и негување етничка кохезија: „Делта е да се изгради мултикултурно општество со поголеми интеркултурни комуникации и да се изгради атмосфера на почитување и културен плурализам. Се преземаат мерки за намалување на етничките, социјалните и економските разлики меѓу заедниците како дел од проекти со интегративни цели.“¹¹ На Самитот ЕУ-Западен Балкан одржан во Софија на 17 мај 2018 година, Премиерот на Северна Македонија иницираше процес за регионална посветеност на ромската интеграција како дел од процесот за проширување на ЕУ и сите премиери од Западен Балкан потпишаа регионална декларација која утврдува „амбициозни, но реални цели за интеграција на Ромите кои треба да се постигнат пред пристапувањето во ЕУ“.¹²

10 Европска комисија против расизам и нетолеранција, Извештај на ЕКРН за поранешната југословенска Република Македонија (петти мониторинг циклус), донесен на 18 март 2016 година. Достапно на: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-/16808b590b>.

11 Генерално собрание на ОН, Совет за човекови права, Работна група за универзалниот периодичен преглед, триесет и втора сесија, 21 јануари–1 февруари 2019 година. Достапно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/343/58/PDF/G1834358.pdf?OpenElement>.

12 Министерство за надворешни работи на Република Полска, Декларација на партнерите од Западен Балкан за Ромите и проширувањето на ЕУ, 17 мај 2018 година. Достапно на: <https://www.gov.pl/web/diplomacy/western-balkans-partners-declaration-on-roma-and-eu-enlargement>.

Документот на УНДП *Брзи факти за Ромите во Македонија* покажува дека само 26% од маргинализираните Роми на возраст од 18 до 24 години се вработени, во образование или обука (НЕЕТ) споредено со 67% кај не-ромското население;

87% од маргинализираните Роми се соочуваат со материјална сиромаштија и стапката на малолетнички бракови останува континуирано висока: 33% од маргинализираните Ромки на возраст од 20 до 49 години стапиле во брак пред да наполнат 18 години. Анкетата утврдува дека стапката на запишување во претшколско образование останува ниска во споредба со другите држави од Западен Балкан: во 2017 година, стапката на запишување во претшколско образование меѓу децата на возраст од 3 до 6 години изнесувала само 14%. Од друга страна, подобрен се стапките на запишување во основно и средно образование и постигнат е значаен напредок во однос на стапката на завршување нижо средно образование. Во 2017 година, 31% од маргинализираните Роми на возраст од 22 до 25 години завршиле вишо средно образование споредено со стапката од 16% во 2011 година. Меѓу државите од Западен Балкан, сегрегацијата во училиштата е највисока во Северна Македонија каде 40% од маргинализираните ромски ученици на возраст од 7 до 15 години посетувале сегрегирани училишта во 2017 година споредено со 25% во 2011 година. Претходно спроведени истражувања упатуваат на висока корелација меѓу етничката сегрегација и слабиот квалитет на образованието, најмногу поради лошата инфраструктура и ресурсите за учење во сегрегирани училишта, слабите квалификации и високата стапка на заминување на наставниот кадар.¹³

¹³ Програма за развој на Обединетите нации (УНДП), *Брзи факти за Ромите во Македонија*, април 2018 година. Достапно на: <https://bit.ly/2ycrYAq>.

Јавни перцепции за Ромите

Едно анкетно истражување од 2011 година за меѓуетничките односи во Северна Македонија открива дека Ромите се втората етничка група во земјата со најголема веројатност да се соочуваат со предрасуди и недоверба кон нив. Ова анкетно истражување ги разгледува перцепциите и ставовите за меѓуетничка доверба на 2.087 лица и 24 јавни личности.¹⁴ Резултатите од анкетата покажуваат дека испитаниците имаат најголеми предрасуди за етничките Албанци (41,6%) и за Ромите (24,2%), споредено со 14,3% за Македонците. Свкупно, највисоко ниво на недоверба постои кон Албанците (33%) и кон Ромите (22%). Повеќето македонски испитаници од анкетниот примерок (45,5%) не им веруваат на Албанците, додека 25,1% не им веруваат на Ромите. Недовербата кон Ромите е највисока во југоисточниот и источниот регион на земјата (32,4% и 25,1% соодветно).¹⁵

Онлајн-анкетата на Институтот за истражување и анализа на политики Ромалитико спроведена во периодот од 24 ноември до 10 декември 2020 година ги разгледува ставовите за меѓуетничката недоверба на 635 испитаници од Северна Македонија.¹⁶ Иако големината на анкетниот примерок не е репрезентативна, таа сепак дава увид во јавните перцепции за Ромите во неколку општествени контексти. На прашањето „Дали би сакале да имате сосед од некоја од следниве етнички заедници?“, 93% од испитаниците изјавиле дека најпосакувани соседи се етничките Македонци, додека 40% не сакаат Ромите да им бидат соседи. Во однос на ставовите на испитаниците за најдискриминираната етничка група во земјата, 45% одговориле дека тоа се Ромите, 32% изјавиле дека тоа се Македонците и 5% се изјасниле за Албанците.¹⁷

Балканскиот барометар, кој произведува годишни анкети за мислењата, ставовите и чувствата на граѓаните во шест држави од Западен Балкан, ги испитува и ставовите за општествената инклузија на ранливите групи.¹⁸ Барометарот од 2020 година, кој опфатил 6.020 граѓани, покажува јасна шема на предрасуди во перцепциите за ромската заедница во целиот регион. Само 46% од сите испитаници би размислиле да дадат стан под закуп на лице од ромска националност, додека една четвртина не би работеле со колеги Роми. Вкупно 26% од вкупната популација опфатена со анкетата не би сакале нивните деца да делат училишта со ученици од ромска националност. Кога станува збор за стапување во брак со припадник на ромската заедница, 70% од испитаниците не би се чувствувале удобно, додека вкупно 78% од испитаниците од Северна Македонија изјавиле дека најверојатно би одбиле брак со лице од ромска националност.¹⁹

¹⁴ Сапо Клековски, *Меѓуетничките односи во Република Македонија*, 2011 година. Достапно на македонски јазик: <https://mcms.mk/images/docs/2011/meguetnickite-odnosi-vo-makedonija.pdf>.

¹⁵ *Ибид.*

¹⁶ Институт за истражување и анализа на политики Ромалитико, *Извештај за степенот на доверба помеѓу етничките заедници кои живеат во Република Северна Македонија*, 2021 година. Достапно на: <https://www.romalitico.org/images/2021/pdf/Doverba-vo-zaednicite.pdf>.

¹⁷ *Ибид.*

¹⁸ Повеќе информации за Балканскиот барометар се достапни на следниот линк: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/home>.

¹⁹ Регионален совет за соработка, *Балкански барометар 2020: Анкета на јавното мислење*, 24 јуни 2020 година, стр.10. Достапно на: <https://www.rcc.int/pubs/95/balkan-barometer-2020-public-opinion-survey>.

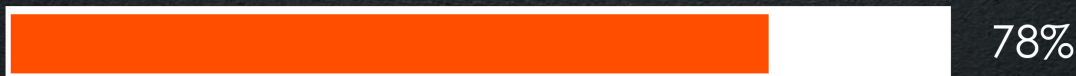
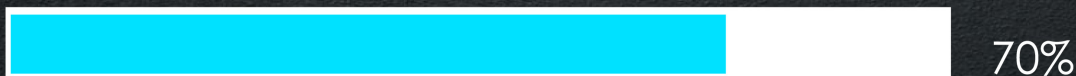
Од вкупната анкетна популација, само 46% би размислиле да дадат стан под закуп на лице од ромска националност, додека една четвртина не би работеле со колеги Роми.

Вкупно 26% од анкетната популација не би сакале нивните деца да делат училища со ученици од ромска националност.

Кога станува збор за стапување во брак со припадник на ромската заедницата, 70% од анкетната популација не би се чувствувала удобно, додека вкупно 78% од испитаниците од Северна Македонија изјавија дека најверојатно би одбиле брак со лице од ромска националност.

Извор: Барометар, 2020 година

Јавни претстави за Ромите

Според Агенцијата за фундаментални права (АФП), постојните истражувања и извештаи покажуваат дека состојбата на Ромите во Европа е под силно влијание на говорот на омраза и дека известувањата во медиумите (електронски и печатени) се често погрешни и навредливи, а понекогаш и целосно фабрикувани. Пристрасните медиуми обично ги продолжуваат стереотипите за Ромите преку известувања за нив во контекст на социјални проблеми, криминал и преку апсурдно прикажување на Ромите како девијантни и вон законот, и ги обвинуваат на сопствената исклученост како тоа да е нивен личен избор за начинот на живеење. Ваквите претставувања имаат негативно влијание во секојдневниот живот, а АФП открива дека, во просек, еден од три испитаници Роми имаат лично искуство со некаква форма на малтретирање, вклучително и директни коментари со навредлива и заканувачка содржина, директни закани за насилство, навредливи или заканувачки е-мејлови или текстуални пораки, или пишување навредливи коментари за Ромите во онлајн просторот.²⁰

Истражувањето на Институтот за европска политика од Скопје го анализира начинот на кој медиумите известуваа за враќањето на Роми од македонските гранични премини, како посебна последица од визната либерализација. Написите во некои медиуми ги изедначуваат Ромите со „лажни баратели на азил“ и ги издвојуваат како закана за севкупниот безвизен режим. Најбесрамниот пример е објавен на веб-порталот *Република*, албанска верзија, со наслов „Ромите ги враќаат границите, границите се наши непријатели и затоа Ромите се наши непријател.“²¹

Во април 2017 година, на пример, најтиражниот весник *Вечер* објави напис со наслов „Чекаа до Велигден: Чергарите [навредлив збор заномадските Роми] се вратија назад на Калето“. Написот содржи стереотипни и погрешни информации за бездомната ромска заедница која ЕЦПР ја застапуваше пред Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП), вклучително и изјави како следнава:

„Гладни коњи со отворени рани, опасни кучиња кои демнат и напаѓаат луѓе, пластика и отпад низ зеленилото... Проблемот не е како овие луѓе 'избрале да живеат', туку како се однесуваат на места каде престојуваат привремено и незаконски. По правило, зад себе оставаат купишта ѓубре и отпад, а откако ќе заминат, зад нив остануваат импровизирани живеалишта кои се претвораат во нова дива депонија. Скопјани протестираат против ваквото неоговорно однесување на секоја нова локација што ќе ја изберат за привремено населување без дозвола.“²²

²⁰ Агенција на ЕУ за фундаментални права, *Континуирана загриженост: Анти-циганизмот како бариера за инклузија на Ромите*, 2018 година. Достапно на: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-anti-gypsyism-barrier-roma-inclusion_en.pdf.

²¹ Институт за европска политика, *Живот до граница: Известувањето на македонските медиуми за Ромите и визната либерализација*, септември 2016 година. Достапно на: https://epi.org.mk/docs/Life_to_the_Border_-_Reporting_by_Macedonian_Media_Outlets_about_Roma_and_the_Visa_Liberalization.pdf.

²² Достапно на: <https://vecer.mk/kategorija/makedonija/>.

1% од вкупно 2.918 медиумски работници
во Северна Македонија се лица од
ромска националност.

Една студија која го разгледува начинот и степенот до кој одредени медиуми во Северна Македонија известуваат за Ромите покажува дека, иако повеќето написи објективно ги претставуваат, постојат и случаи на говор на омраза. На пример, кога лице од ромска националност сторило кривично дело, новинарите често го откриваат неговиот идентитет (со иницијали или со цело име и презиме) и етничкото потекло.²³ Освен тоа, медиумите често прават широки генерализации за целата ромска заедница, претставувајќи ги индивидуалните проблеми како општествени пра шања.²⁴

Во однос на Ромите вработени во медиуми, истражувањето открива дека помалку од 1% од вкупно 2,918 медиумски работници во Северна Македонија се лица од ромска националност. Важен чекор во надминување на проблемот со претставата за Ромите во медиумите е решавање на нивната недоволната застапеност во медиумската индустрија. Исто така, 76% од испитаниците изјавиле дека Интернетот е медиумот каде најмногу се шири говор на омраза против Ромите и анти-циганизам.²⁵

Во март 2015 година, во медиумите протекоа снимки од неовластеното прислушување на кои се слушпа како поранешната министерска за внатрешни работи, Гордана Јанкуловска, дава инструкции на парламентарец за искористување на гласовите на Ромите за време на изборите: „за уши ќе ги вадиме, циган по циган... и ќе ги однесеме да гласаат“.²⁶

23 Образовен центар за медиуми 24Вакти, *Контексти за Ромите во македонските медиуми. Анти-циганизам, дискриминација, говор на омраза*, 2019 година. Достапно на македонски јазик: <https://urlshortner.org/PRazi>.

24 *Ибид.*

25 *Ибид.*

26 а1он, *САСМ: Јанкуловска вели - За уши, циган по циган ќе ги вадиме*, 18 март 2015 година. Достапно на македонски јазик: <https://a1on.mk/macedonia/sdsm-jankulosaka-veli-za-ushi-cigan-po-cigan-kje-vadime/>.

Владини иницијативи за решавање на дискриминацијата врз Ромите

Недискриминација и еднаков третман се едни од темелните начела на меѓународното правото и истите се загарантирани со Уставот на Република Северна Македонија, кој пропишува дека: „Граѓаните на Република [Северна] Македонија се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожа, националното и социјалното потекло, политичкото или верското уверување, имотната и општествената положба.“²⁷

Владата донесе голем број политики и закони во обид да го реши проблемот со дискриминацијата врз Ромите во Северна Македонија и да ја подобри општата положба на ромските граѓани во општеството.

Со Законот за спречување и заштита од дискриминација²⁸ од 2010 година се формираше Комисијата за спречување и заштита од дискриминација²⁹ како независен орган чијашто примарна улога е да одговори на и да презема дејства по поплаки за дискриминација. Освен тоа, оваа комисија има надлежност да дава мислења и препораки во конкретни случаи на дискриминација, да ги поддржи жалителите и да им обезбеди информации за нивното право да поведат судски постапки, да поднесува годишни извештаи до Собранието на Република Северна Македонија и да се застапува за реформа на законодавството за недискриминација. Сепак, една од најголемите слабости на Комисијата е тоа што таа има надлежност да дава само мислења и препораки, но не и правно обврзувачки одлуки или пресуди. Во исто време, таа нема доволно средства за спроведување кампањи наменети за општата јавност со цел да ја промовира својата работа, активности и надлежности.³⁰

Се чини дека јавноста не е запознаена со работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, а со оглед на тоа дека, на почетокот, нејзините членови беа вработени во разни државни институции, постоеше и загриженост за нивната независност, непристрасност и ефективност. Јавноста генерално сметаше дека Комисијата е партизирана и поврзана со поранешната владејачка партија, што пак доведе до чувство на недоверба. Во 2016 година, ЕКРН даде препорака до властите да го сменат статусот на Комисијата во насока на обезбедување целосна независност. Другите препораки за властите се однесуваат на усогласување на мандатот и овластувањата на Комисијата и на Народниот правобранител со Општата препорака за јавна политика бр.7 на ЕКРН, со што обете институции

27 Устав на Република [Северна] Македонија. Достапно на: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/36714/70972/F511737559/MKD36714%20Eng.pdf>.

28 Закон за спречување и заштита од дискриминација, *Службен весник на Република Македонија* бр. 50/2010, 2010 година. Достапно на: <https://www.refworld.org/pdfid/5aa12ad47.pdf>.

29 Повеќе информации за Комисијата се достапни на следниот линк: https://equineteurope.org/author/macedonia_cpd/.

30 Комисија за спречување и заштита од дискриминација, *Годишен извештај на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација за 2017*, март 2018 година. Достапно на македонски јазик: <https://www.scribd.com/document/375746986/Годишен-извештај-2017>.

треба да имаат право да поведуваат судски постапки дури и во случај кога нема именувана жртва на дискриминација.³¹

Во извештајот за напредокот на Северна Македонија од 2021 година, Европската комисија нотира дека законската рамка за заштита на темелните права е во голема мера усогласена со европските стандарди, но ја нагласува важноста на зајакнато спроведување на законите во однос на говорот на омраза и националниот акциски план за спроведување на одредбите од Истанбулската конвенција.

Загриженост постои и за тоа дека „надворешниот механизам за граѓански надзор врз работата на полицијата не е целосно функционален, додека отсуството на вистински независни истражители го спречува решавањето и ефективното гонење на полициската неказливост“. Забележувајќи го отсуството на систематско собирање податоци за говорот на омраза, Европската комисија повика на „проактивен и холистички приод во решавањето на говорот на омраза и насилството од омраза.“³²

Кога станува збор за недискриминација, во јануари 2021 година беше избран нов орган за еднаквост - Комисија за спречување и заштита од дискриминација. Комисијата има широко поставени надлежности, вклучително и право за поведување постапки за заштита од дискриминација на сопствена иницијатива, но останува „да се решат одреден број логистички и финансиски предизвици за таа да биде целосно функционална“.³³ Законот за спречување и заштита од дискриминација е донесен и вклучува дефиниции за директна и индиректна дискриминација; вознемирување; повикување, поттикнување и инструкција за дискриминација; виктимизација и сегрегација. Европската комисија побара зголемување на буџетот на Народниот правобранител за вработување стручен кадар, со цел подобро да ја исполни својата улога, и нагласи дека „функционалната независност на овие тела мора да биде загарантирана во секое време, вклучително и преку соодветни финансиски ресурси.“

И покрај позитивните развојни моменти елаборирани погоре, Европската комисија забележува ограничен напредок во интеграцијата на Ромите: „Стратегијата за инклузија на Ромите (2014-2020) е истечена, а новата стратегија сè уште не е подготвена и започнати се подготвителни активности. Повеќе ја нема функцијата министер без портфолио, која е заменета со советник на премиерот одговорен за Ромите, со што се намалува можноста владата да дискутира за ромските прашања. Спроведувањето на стратегијата и нејзините акциски планови за образование, вработување, домување, родово еднаквост и здравство е нецелосно.“³⁴ И понатаму остануваат проблемите нотирани во претходните извештаи на Европската комисија, како што се: отсуство на следење на расходите, комбинирано со мала апсорпција на постојните пред-пристапни фондови наменети за интеграција на Ромите.

³¹ Европска комисија против расизам и нетолеранција, Извештај на ЕКРН за поранешната југословенска Република Македонија (петти мониторинг циклус), 7 јуни 2016 година. Достапно на: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-/16808b590b>.

³² Европска комисија, Работен документ на Комисијата, Извештај за Северна Македонија за 2021 година, 19 октомври 2021 година. Достапно на: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/north-macedonia-report-2021_en.

³³ Ибид, ртр.32.

³⁴ Ибид, стр. 35.

Национални и меѓународни критики на македонската дискриминација врз Ромите

Постојат одреден број високо-профилни случаи во кои Северна Македонија е предмет на меѓународна критика заради положбата на Ромите во државата.

Некои од овие високо-профилни случаи се однесуваат на државните истраги за полициска бруталност. Од вкупно 11 апликации поднесени против Северна Македонија за прекршувања на член 3 од Европската конвенција за човекови права, Европскиот суд за човекови права донесе пресуди во осум предмети во кои се утврдува дека националните власти, односно надлежните јавни обвинителства, не спровеле ефективни истраги по наводите на апликантите дека биле изложени на полициска бруталност, што претставува нехуман и деградирачки третман. Во четири од осумте пресуди, апликантите се лица од ромска националност, односно *Јашар пр. ПЈР Македонија*, *Целадинов и други пр. ПЈР Македонија*, *Сулејманов пр. ПЈР Македонија* и *Аслани пр. ПЈР Македонија*.³⁵ Имајќи го предвид уделот на Ромите во вкупното население, овие бројки покажуваат дека постои несразмерна застапеност на Ромите кои се жртви на полициската бруталност. Другите високо-профилни случаи против Северна Македонија се однесуваат на сомнителни случаи на смрт во затвор³⁶ и три случаи се однесуваат на присилно иселување.³⁷

Освен тоа, пред Европскиот суд за човекови права се покренати околу 120 предмети во кои Судот утврдил дека Северна Македонија го прекршила член 6 од Европската конвенција за човекови права и тие се однесуваат на правото на правично судење. Во ниту еден од овие предмети не е конкретно наведено дека апликантот е од ромска националност. Сепак, од презимињата на апликантите може да се претпостави дека некои од нив се Роми. За целите на илустрација, подолу се опишани три такви случаи.

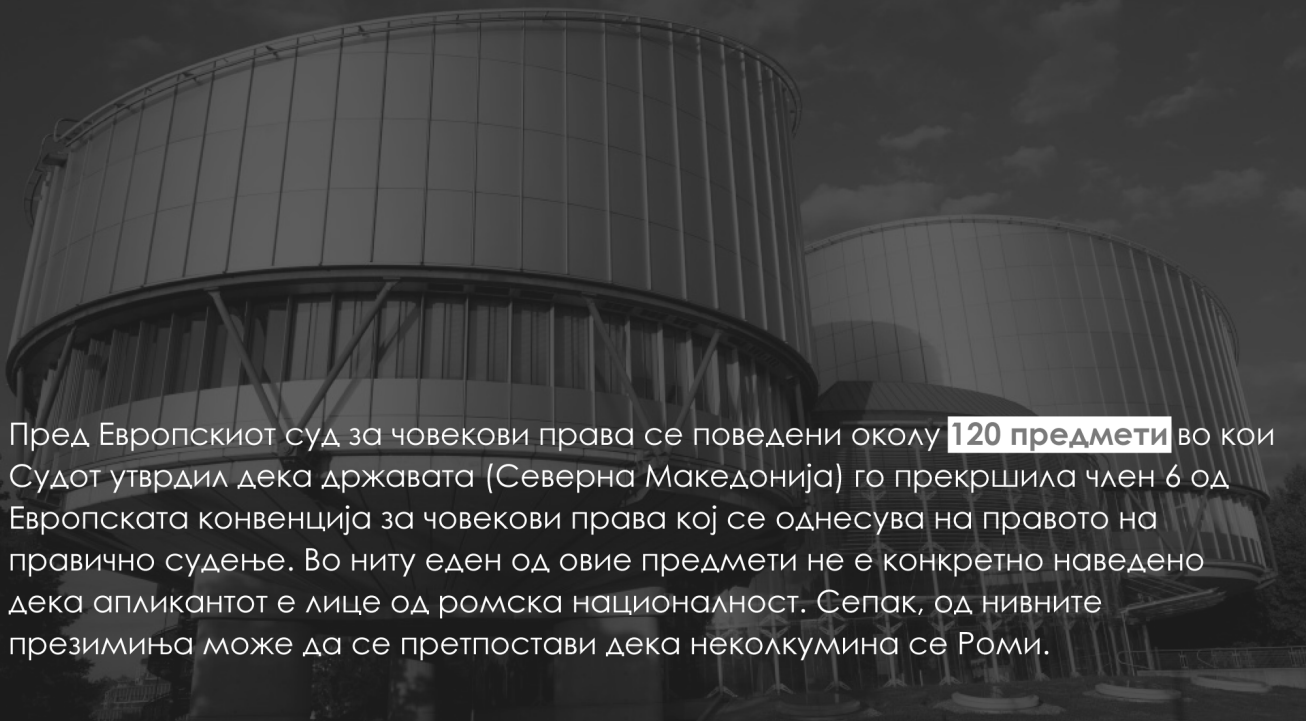
- Во предметот *Сали пр. поранешната југословенска Република Македонија* (апликација бр. 14349/03)³⁸ од 17 април 2003 година, апликантот навел дека неговото право

35 Европски суд за човекови права, *Јашар пр. поранешната југословенска Република Македонија*, финална пресуда 15/05/2007, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79411>; *Целадинов и други пр. поранешната југословенска Република Македонија*, финална пресуда 10/07/2008, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85828>; *Сулејманов пр. поранешната југословенска република Македонија*, финална пресуда 24/07/2008, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86022>; *Аслани пр. поранешната југословенска Република Македонија*, финална пресуда 10/03/2016, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159060>.

36 Европски суд за човекови права, *Еминов пр. поранешната југословенска Република Македонија*, 10 јануари 2018 година, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-180334>; *Реџепови пр. Северна Македонија*, 21 јануари 2021 година, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208155>; *Јусинова пр. Северна Македонија*, 21 јануари 2021 година, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208156>.

37 Европски суд за човекови права; *Ернан Бекир и други пр. поранешната југословенска Република Македонија*, поднесено на 11 август 2016 година, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-167970>; *Case L.A.*; Комитет за елиминирање на дискриминацијата врз жените, *A.C., P.A., и A.P. пр. Северна Македонија CEDAW/C/75/D/110/2016*, 24 февруари 2020 година, достапно на: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2705>; *C.H. и E.P. пр. Северна Македонија CEDAW/C/75/D/107/2016*, 24 февруари 2020 година, достапно на: <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2703>.

38 Европски суд за човекови права; *Сали пр. поранешната југословенска Република Македонија* финална пресуда, 5 октомври 2007 година, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81417>.

Пред Европскиот суд за човекови права се поведени околу **120 предмети** во кои Судот утврдил дека државата (Северна Македонија) го прекршила член 6 од Европската конвенција за човекови права кој се однесува на правото на правично судење. Во ниту еден од овие предмети не е конкретно наведено дека апликантот е лице од ромска националност. Сепак, од нивните презимиња може да се претпостави дека неколкумина се Роми.

на правично судење било прекршено врз основа на траењето на постапката која била непотребно долга; дека Врховниот суд ги утврдувал фактите во предметот вон неговите надлежности (*ultra vires*); и дека неговото судење не било непристрасно и независно, а одлуката била донесена под влијание од владата. Судот проценил дека тужбата во однос на прекумерното траење на судската постапка е допуштена, но не и другиот дел од апликацијата. Судот утврдил прекршување на член 6 став (1) од Конвенцијата и дека тужената држава треба да исплати нематеријална оштета во износ од 1.400 евра и трошоците и расходите на апликантот, плус сите применливи даноци, во рок од три месеци откако пресудата ќе стане финална во согласност со член 44 став (2) од Конвенцијата.

- Во предметот *Камбери пр. поранешната југословенска Република Македонија* (апликација бр. 39151/04)³⁹ од 22 октомври 2004 година, апликантот навел дека неговото право на правично судење било прекршено врз основа на траењето на постапката која била некомпатибилна со барањето за „судење во разумен рок“ утврдено во член 6 став (1) од Европската конвенција за човекови права. Судот проценил дека тужбата во однос на прекумерното траење е допуштена, но не и другиот дел од апликацијата. ЕСЧП утврдил прекршување на член 6 став (1) од Конвенцијата во однос на траењето на постапката и наредил на државата да исплати нематеријална оштета на апликантот во износ од 3.200 евра, плус сите применливи даноци.
- Во предметот *Адиловска пр. Северна Македонија* (апликација бр. 42895/14)⁴⁰ од 3 јуни 2014 година, апликантот навел дека нејзиниот спор во граѓански суд бил одбиен

³⁹ Европски суд за човекови права, *Камбери пр. поранешната југословенска Република Македонија* финална пресуда, 22 јануари 2020 година, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95353>.

⁴⁰ Европски суд за човекови права, *Адиловска пр. Северна Македонија*, финална пресуда, 22 јуни 2020 година, достапно на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200432>.

без разгледување на заслугите во предметот поради недоволна поврзаност со постапката, што е спротивно на релевантното домашно право и практика. Судот проценил дека апликацијата е допуштена, и утврдил повреда на член 6 став (1) од Конвенцијата во врска со правото на апликантот за пристап до суд.

Во 2009 година, Владата на Северна Македонија вовела серија репресивни мерки, вклучително и конфискација на пасоши, зајакнати гранични контроли и етничко профилирање, кои речиси исклучиво ги таргетираат Ромите. ЕЦПР собра обемни докази, интервјуираше 422 Роми кои биле спречени да ја напуштат земјата и спроведе тестирање на ситуацијата во декември 2013 година. Потоа следуваа повеќе од 40 граѓански тужби пред судовите во Скопје, Битола и Кочани поднесени од Роми кои биле расно профилирани на границите.⁴¹ ЕЦПР и Македонското здружение на млади правници поддржаа петнаесет од овие предмети и неколку случаи завршија со наредба за плаќање оштета од страна на Министерството за внатрешни работи.⁴²

ЕЦПР собра обемни докази, интервјуираше 422 Роми кои биле спречен да излезат од земјата и спроведе тестирање на ситуацијата во декември 2013 година. Потоа следуваа повеќе од 40 граѓански тужби пред судовите во Скопје, Битола и Кочани поднесени од Роми кои биле расно профилирани на границите. ЕЦПР и Македонското здружение на млади правници поддржаа петнаесет од овие предмети и неколку случаи завршија со наредба за плаќање оштета од страна на Министерството за внатрешни работи.

41 ЕЦПР, соопштение за печатот, *Ромите на кои не им беше дозволен излез од Македонија го добија судскиот спор за дискриминација*, 10 октомври 2017 година. Достапно на: <http://www.errc.org/press-releases/roma-denied-exit-from-macedonia-win-discrimination-case>.

42 ЕЦПР, *Целовит пр. Северна Македонија и два други случаи (поднесок како трета страна - вмешател, 2019)*, 13 декември 2019 година. Повеќе информации се достапни на следниот линк: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=4950>.

Во својство на трета страна – вмешател, ЕЦПР достави поднесок во предметот *Дзеладин пр. Македонија*, каде наведува дека расното профилирање на Ромите на македонските границите е признаено и осудено од страна на Комесарот за човекови права при Советот на Европа, Комитетот за човекови права при ОН, Европската комисија против расизам и нетолеранција и Народниот правобранител во Македонија. Позицијата на ЕУ беше двосмислена. Во извештајот за напредокот на земјата од 2015 година, Европската комисија нотира дека „поднесени се поплаки од Роми кои биле спречени да ја напуштат земјата и за малтретирање на Роми кои се вратиле по неуспешен обид за барање азил во странство“. Сепак, една година подоцна, Европската комисија забележува дека „земјата треба да ги одржи заложбите за намалување на бројот на неосновани барања за азил од страна на нејзините граѓани во државите-членки на ЕУ.“ Имајќи го предвид контекстот на оваа препорака - како дел од оценката за изгледите на Македонија за членство во ЕУ – ЕЦПР изјави „Тешко е да се замисли дека македонските власти ваквата препорака ја читаат на поинаков начин освен како охрабрување да продолжат со профилирањето на Роми на граничните премини.“⁴³

⁴³ Европски суд за човекови права, *Дзеладин пр. МАКЕДОНИЈА*, поднесок од трета страна – вмешател од Европскиот центар за правата на Ромите, 2019 година. Достапно на: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/dzeladin-v-macedonia-and-two-other-cases-third-party-intervention-5-february-2018.pdf.

Застапеност на Ромите во правосудниот систем

За разлика од многу други земји во Европа, Северна Македонија собира податоци за националноста на осомничените, обвинетите или осудените во рамки на правосудниот систем. Вакви податоци објавува Државниот завод за статистика,⁴⁴ но и Министерството за внатрешни работи и Министерството за правда.

Според извештајот на Државниот завод за статистика од 2017 година, пријави за сторено кривично дело биле поднесени против 10.603 возрасни лица. Од нив, 739 биле Роми (главно мажи). Овие бројки сутерираат дека Ромите претставуваа околу 7% од сите кривични дела пријавени во 2017 година. Најчесто пријавите се однесуваат на кривично дело против имотот. Според истите статистички податоци, Ромите биле одговорни за 512 од вкупно 3.595 кривични дела против имотот (14,2%), 60 од вкупно 774 пријавени кривични дела против друго лице (7,8%), 37 од вкупно 556 пријавени кривични дела против јавниот поредок (6,7%), и 33 од вкупно 2.505 пријавени сообраќајни прекршоци (1,5%).

Во истата година, бројот на **осудени** возрасни лица изнесувал 6.273, од кои 587 биле од ромска националност (повторно, главно мажи). Овие бројки сутерираат дека Ромите претставуваат околу 9,4% од лицата кои биле осудени во 2017 година, што упатува на заклучокот дека веројатноста Ромите да бидат осудени за кривично дело е малку повисока од веројатноста да бидат обвинети за извршување кривично дело. Ромите претставуваат 421 од 2.427 лица осудени за кривични дела против имотот (17,3%), 39 од 664 лица обвинети за кривични дела против друго лице (5,9%), 36 од 401 лице осудени за прекршување на јавниот поредок (9%), и 21 од 1.165 лица осудени за сообраќајни прекршоци (1,8%).

Споредбата на овие податоци со официјалниот број на Роми во Северна Македонија според пописот од 2022 година, каде Ромите претставуваат 2,53% (46.433) од вкупното население,⁴⁵ укажува на преголема застапеност на Ромите во правосудниот систем. Сепак, имајќи предвид дека Ромите реално претставуваат околу 6,77% од населението, овие статистички податоци сутерираат дека Ромите многу почесто се пријавени за кривични дела од која било друга националност во Северна Македонија, иако за нив постои поголема веројатноста да бидат осудени за таквите кривични дела во судовите.

Статистичките податоци покажуваат сосема поинаква слика во однос на малолетничката популација. Во 2017 година, 169 од 578 малолетни престапници биле од ромска националност, што претставува околу 29,2%. Со оглед на тоа дека, наводно, ромските деца претставуваат околу 3% од сите деца во Северна Македонија, овие бројки упатуваат на значителна преголема застапеност. Како што беше случај и со возрасната популација, и пријавите против ромски малолетници обично се однесуваат

⁴⁴ Државен завод за статистика, *Сторители на кривични дела во 2017*, јуни 2018 година. Достапно на: www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.18.07.pdf.

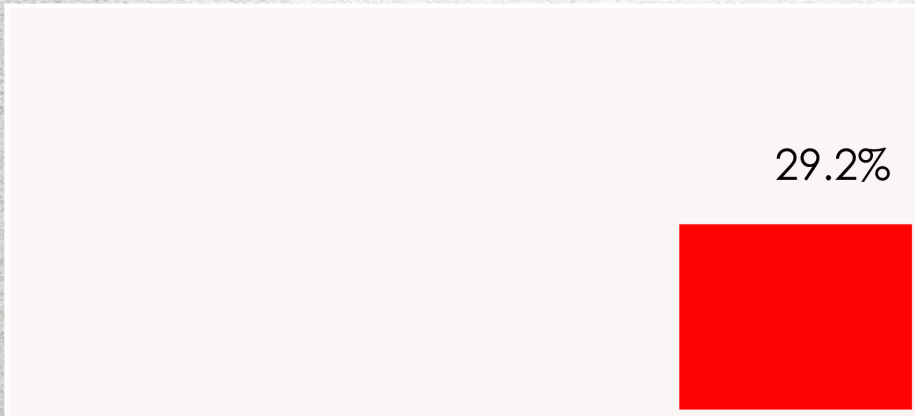
⁴⁵ Синиша Јаков Марушиќ, „Пописот во Северна Македонија покажува голем пад на населението“, БИРН, 30 март 2022 година. Достапно на: <https://balkaninsight.com/2022/03/30/north-macedonia-census-reveals-big-drop-in-population/>.

на кривични дела против имотот, односно тие биле одговорни за 146 од 374 кривични дела против имотот сторени од малолетници во 2017 година (39%).

Меѓу осудените лица, Роми се 65 од 368 малолетници кои биле осудени во 2017 година (17,7%) и повторно тие најчесто се осудени за кривични дела против имотот. Од вкупно 251 малолетник осуден за кривични дела против имотот во 2017 година, 59 се Роми (23,5%). Спротивно на статистичките податоци за возрасната популација, тоа сугерира помала веројатност малолетните Роми да бидат осудени за кривичното дело за кое биле пријавени.

Во 2017 година, 169 од вкупно 578 малолетни престапници биле Роми.

Според податоците објавени од Државниот завод за статистика во мај 2019 година, бројот на пријавени сторители од возрасната популација се зголемил за 9,5% од 2017 до 2018 година. Сепак, бројот на обвинети се намалил за 8,1%, додека бројот на оние кои биле осудени се намалил за 6,6%. Во меѓувреме, бројот на пријавени сторители од малолетничката популација се намалил за 4,2% од 2017 до 2018 година, додека бројот на осудени малолетници се намалил за 10,3%.

И други државни институции собираат податоци за националноста на страните во рамки на правосудниот систем. Годишниот извештај на Управата за извршување санкции за 2015 вклучува податоци за бројот на лица кои биле притворени и затворени заклучно со 31 декември 2015 година.⁴⁶ Имено, на крајот од 2015 година, 5,6% од сите

⁴⁶ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Анализа на положбата на Ромите како обвинети во кривична постапка во Република Македонија*, 2017 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/analysis-of-the-status-of-Roma-as-defendants.pdf>.

Пет од деветтемина интервјуирани адвокати-бранители изјавија дека обвинети Роми претставуваат 70% до 100% од нивните клиенти.

притвореници биле лица со ромско потекло, додека кај затворениците тој процент е 15,2%. Ваквата разликата се припишува на фактот дека прекршителите на законот од ромско потекло обично се гонат за кривични дела против имотот за коишто постои помала веројатност дека ќе им биде одреден притвор.

Во 2018 година, ЕЦПР испрати барање за пристап до информации од јавен карактер до Министерството за правда и побара информации за вкупниот број на затвореници Роми во Северна Македонија за годините 2016 и 2017. Добиените информации покажуваат дека во 2016 година имало 2.968 затвореници во земјата, од кои 484 биле Роми (462 мажи и 22 жени). Овие бројки се незначително намалени во 2017 година, односно во земјата имало вкупно 2.759 затвореници, од кои 436 биле Роми (418 мажи и 18 жени).

Во однос на децата кои го прекршиле законот, Државниот совет за превенција на детско престапништво изготвил студија која покажува поголема веројатноста за повторување на делото меѓу децата од ромско потекло. Оваа студија сугерира дека децата од македонска националност претставуваат 38% од малолетните престапници, додека оние од ромско потекло претставуваат 33%.⁴⁷

Интервјуата што ги спроведоа истражувачите упатуваат на перцепција за преголема застапеност на Ромите во правосудниот систем. Сите интервјуирани Роми се согласија дека во Северна Македонија веројатноста да бидат лишени од слобода е поголема меѓу ромското население. Повеќе адвокати-бранители кои изјавија дека обично можат да идентификуваат некое лице како Ром врз основа на нивната самоопределување или според изгледот и јазикот, изјавија дека често се сретнуваат со обвинети Роми. Петмина од деветте интервјуирани адвокати изјавија дека обвинети Роми претставуваат 70% до 100% од нивните клиенти. Повеќето од нив сметаат дека причината за преголемата

⁴⁷ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Дали Ромите ги уживаат засафрантираните права? Потреба од воспоставување еднаквост во постапувањето на правосудните и полициските органи*, 2018 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/Do-Roma-Enjoy-the-Guaranteed-Rights.pdf>.

Во повеќето случаи, Ромите се ставаат во затвор без докази.

(интервју со адвокат-бранител бр.1)

Осомничените Роми однапред се третираат како обвинети и правосудните органи го искористуваат нивниот страв и незнаење.

(интервју со адвокат-бранител бр.7)

Кога некој Ром е обвинет, [полицијата] не спроведува соодветна истрага; не постои одбрана, а доколку постои, тогаш таа е несоодветна.

(интервју со адвокат-бранител бр.8)

застапеност се социо-економските предизвици со кои се соочуваат Ромите и недоволното познавање на правото меѓу оваа популација, но имаше и сугестии дека чинителите во системот се склони да липат од слобода, да покренат обвинение или да осудат лица од ромска националност поради сопствени предрасуди, независно дали тоа го прават свесно или несвесно.

Други објаснувања за преголемата застапеност на Ромите вклучуваат несоодветност на правната помош и отсуство на мерки за поддршка и рехабилитација за да се намали ризикот од повторување на делото.

Голем дел од јавните обвинители и судните пријавија чести средби со обвинети лица од ромско потекло (кои тие можеле да ги идентификуваат како Роми поради нивните физички особини, имињата, адресите, јазикот и според нивното самоопределување). Повеќето обвинители не се согласуваат дека постои преголема застапеност на Ромите во правосудниот систем, освен за одредени кривични дела, како што се делата против имотот. Речиси сите 12 судии кои беа интервјуирани се согласија дека постои несразмерна застапеност на Ромите пред судовите со обвиненија за кражба или тешка кражба и проценуваат дека овие лица претставуваат 10% до 60% од сите предмети во кои тие одлучувале. Дури и кога изречно не се согласуваат со преголемата застапеност на Ромите во правосудниот систем, проценките што овие судии ги дадоа во однос на бројот на Роми кои се појавиле пред нивните судови е повисок од уделот на ромското

население во Северна Македонија. Четворицата судии кои се согласија со преголемата застапеност на Ромите, причината за тоа ја гледаат во социо-економските услови, како што се: пристап до ресурси, ниво на образование и стапка на вработеност.

„Ромите често се јавуваат како обвинети во предмети поврзани со кривични дела против имотот. Сметам дека тоа се должи на нивната имотна и материјална состојба, која честопати е многу лоша.“ (интервју со судија бр.3)

„Се согласувам со заклучокот дека Ромите се премногу застапени во правосудниот систем во Северна Македонија. Причината за тоа е недоволен и нееднаков пристап до образование, вработување и материјални добра, и ниската позиција во однос на дистрибуција на социјалните добра.“ (интервју со судија бр.4)

Интервјуираните полициски службеници споделија различни ставови за степенот на прекумерна застапеност. Еден полицаец (од групата на полициски службеници од ромско потекло) многу поретко сретнувал Роми, сугерирајќи дека тие претставуваат околу 1% од лицата кои биле лишени од слобода во неговиот реон. Другите полициски службеници известуваат за поредовни средби со Роми, еднаш до три пати неделно, што претставува меѓу 20% и 80% од лицата кои тие ги лишиле од слобода. Двајца полициски службеници (од ромско потекло) се согласуваат со веројатноста за преголема застапеност на Ромите и сугерираат дека причината за тоа се предрасудите во општеството.

Двајца полициски службеници од не-ромско потекло не се согласуваат дека постои прекумерна застапеност на Ромите или таквата застапеност ја припишуваат на бројот на прекршители од ромска националност наместо на дискриминација.

„Не би рекол дека Ромите се премногу застапени во правосудниот систем. Повеќе би рекол дека Албанците се премногу застапени. Повеќето обвинети од ромска и албанска националност се во затвор поради кражба, што сметам дека е одраз на нивната економска положба во [Северна] Македонија“. (интервју со полициски службеник бр.3)

Дискриминацијата во правосудниот систем

Постојат голем број извештаи за дискриминација врз Ромите од страна на полицијата, вклучително и прекумерна употреба на сила, техники за заплашување, нехуман третман и очигледна недоверба во изјавите на Ромите за наводни прекршувања на нивните права. Дискриминацијата е повообичаена во претходната постапка отколку за време на судењето.

Истражувачите пријавија три случаи на таква дискриминација во правосудниот систем. На пример, во одговорот на тужбата поднесена од Ром која вклучува наводи дека тој бил нападнал од обезбедувањето на една банка во Куманово, адвокатот-бранител сугерирал дека единствената причина за поднесување на тужбата во овој случај е стекнување материјална добивка. Во друг случај, обвинител од Основното јавно обвинителство во Штип се обидел да убеди лице од ромска националност дека крадел вода од неговниот сосед без да му овозможи да даде сопствена изјава. Кога обвинетиот се пожалил на тоа и дека бил наречен крадец, јавниот обвинител се налутил и му рекол да ја напушти канцеларијата без да направи распит. Правник од ЕЦПР присуствуваше на јавната расправа во Уставниот суд кога, како реакција на објаснувањето дека клиентите Роми не можат да присуствуваат на расправата бидејќи се млади мајки со новороденчиња, еден судија саркастично изјавил: „*можеби вашите клиенти повторно бараат азил во Западна Европа и затоа не се присутни на денешната расправа*“.

Во едно истражување спроведено од локална невладина организација кое се однесува на остварувањето на правата од страна на Ромите, адвокат со искуство како бранител на клиенти Роми изјавил:

*„Застапувајќи обвинет од ромска етничка заедница во судска постапка и бев фрустриран од дискриминаторскиот и понижувачкиот однос на судијата кон обвинетиот само поради тоа што е Ром“*⁴⁸

Интервјуата со Роми и ромски полициски службеници ги потврдија доказите за анти-ромска пристрасност и етничко профилирање. Сите осум испитаници Роми се согласија дека во општеството генерално постојат предрасуди кон Ромите, и наведоа причини кои се базираат на нивното лично искуство со дискриминација и, пошироко, со јавната перцепција дека Ромите се криминалци и дека ромската заедница има инфериорна социјална положба во однос на не-ромската заедница.

Надвор од правосудниот систем, многумина наведоа примери за дискриминација на којашто биле изложени поради нивната ромска националност, а едно лице изјави дека на границата во Северна Македонија не му било дозволено да го посети братот во Европа бидејќи немал „гарантно писмо“⁴⁹, иако таков документ не бил побаран од

⁴⁸ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Дали Ромите ги уживаат загарантираните права? Потреба од воспоставување еднаквост во постапувањата на правосудните и полициските органи*, 2018 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/Do-Roma-Enjoy-the-Guaranteed-Rights.pdf>.

⁴⁹ Гарантно писмо обично претставува документ со покана изготвен од домаќинот и сертифициран од нотар, каде се наведува дека патникот ќе престојува на адресата на домаќинот и дека тој ќе ги покрие сите трошоци за време на престојот на патникот.

другите не-ромски патници. Други испитаници пријавија експлицитна дискриминација додека издржувале казна затвор, при што не-ромските затвореници имале одредени привилегии, на пример, мобилен телефон, додека ромските затвореници не уживале таква привилегија, и раскажаа за физичко тепање или присилување на ромски затвореници да продаваат дрога од страна на затворските чувари.

Сите освен еден испитаник Ром сметаат дека правосудниот систем во Северна Македонија е несправеден, најчесто врз основа на нивното лично искуство со неправда. Еден од нив објасни:

„[Двајцата] бевме затворени овде пет и седум месеци бидејќи наводно сме украде дрва од шума и бевме обвинети за кражба. Еден од нас доби дополнителни два месеци бидејќи рекоа дека сме краделе и струја (сите Роми во мојата населба се незаконски приклучени на струја). Овие наводи беа потврдени без ниту еден доказ. Судот ја донесе одлуката само врз основа на сведочењето на шумската полиција“. (интервју со испитаник Ром бр. 6)

Со исклучок на двајца, сите други испитаници изјавија дека чинителите во системот се недвосмислено пристрасни против Ромите, особено оние во полицијата, а осуммина сметаат дека веројатноста професионалците од правосудството да ги перципираат како виновни за кривичното дело кое им се става на товар е поголема кај Ромите:

“Овде, во Штип, полицијата и судиите не гледаат како криминалци. Во една прилика, полиција дојде во нашата кука и го однесе брат ми во станица. Не однесоа со сила. Им реков да почекаат да се облечеме бидејќи беше рано наутро, а тие возвратија дека ние, Ромите, сме лажговци.” (интервју со испитаник Ром бр.7)

„Кога станува збор за правосудниот систем во [Северна] Македонија, јас воопшто не му верувам. Системот е несправеден.“ (интервју со испитаник Ром бр.2)

Полициските службеници од ромско потекло без сомнеж сметаат дека Ромите, генерално, не веруваат во правосудниот систем во Северна Македонија и изјавија дека некои полицајци го искористуваат тоа.

„Ромите генерално не веруваат во правосудниот систем бидејќи не се соодветно заштитени од државните институции и не се добро информирани како да добијат правна помош од државата или од невладини организации. На пример, кога се на распит во полиција, тие потпишуваат каков било документ само затоа што не се свесни за нивните права и не знаат како да ги остварат.“ (интервју со полициски службеник бр.1)

„За време на полициски распит, Ромите се принудени да потпишуваат документи во кои признаваат дека сториле тежки кривични дела и не знаат што потпишуваат.“ (интервју со полициски службеник бр.2)

66

Ромите генерално не веруваат во правосудниот систем бидејќи не се соодветно заштитени од државните институции и не се добро информирани како да добијат правна помош од државата или од невладини организации. На пример, кога се на распит во полиција, тие потпишуваат каков било документ само затоа што не се свесни за нивните права и не знаат како да ги остварат.

(интервју со полициски службеник бр.1)

Повеќето адвокати-бранители го поддржуваат овој став. Две третини од интервјуираните адвокати се согласуваат дека Ромите немаат доверба во правосудниот систем. Тоа главно го објаснуваат како природна појава поради недоволното познавање на правото и нееднаквиот, дискриминаторски пристап до правда. Двајца адвокати објаснија дека ваквата недоверба не е типична само кај Ромите и дека никој нема доверба во правосудниот систем.

„Ромите немаат доверба во правосудниот систем бидејќи нема темелна истрага на нивните случаи, сите докази не се земаат во предвид и, во повеќето случаи, тие завршуваат со негативни пресуди.“ (интервју со адвокат-бранител бр.8)

Иако само двајца од деветте интервјуирани адвокати изјавија дека биле сведоци на дискриминаторски изјави за Ромите од страна на полициски службеник, обвинител, адвокат или судија, четворица сметаат дека постои голема веројатноста таквите лица да ги перципираат обвинетите Роми како виновни, но не објаснија зошто. Еден адвокат нагласи дека чинителите во системот главно даваат сè од себе за нивните одлуки да бидат засновани на доказите што се изведени пред нив. Други четворица адвокати не коментираа, не дадоа одговор или не споделија цврст став по ова прашање.

„Во практика, ако судијата види лице што е лошо облечено и сиромашно, тој автоматски смета дека лицето е криминалец.“ (интервју со адвокат-бранител бр.1)

Загрижува фактот дека дури седуммина од деветте адвокати изјавија дека биле вклучени во или биле запознаени со предмети чијшто исход бил дискриминаторски за обвинетите Роми.

„Имаше предмети за кои сметав дека пресудата е дискриминаторска. На пример, застапував еден клиент (Ром) кој доби казна затвор од три и пол години без никакви докази изведени пред судот.“ (интервју со адвокат-бранител бр.1)

Од друга страна, јавните обвинители и судните ја минимизираат оваа идеја. Двајца од петте интервјуирани обвинители изјавија дека Ромите не се единствените кои немаат доверба во правосудниот систем, аргументирајќи дека никој во Северна Македонија не му верува на системот. Еден обвинител сугерираше дека полицискиот третман е причината за недоверба кај Ромите и наведе дека ваквиот став дополнително го зајакнува тоа што „[полицијата] ги смета Ромите за жртвени јагњиња, особено кога станува збор за кривични дела против имотот“ (интервју со јавен обвинител бр.3). Другите двајца обвинители не коментираа на ова прашање.

Четворица судии не мислат дека недовербата во правосудниот систем кај Ромите е поразлична од онаа на општото население. Други тројца судии не се согласија со изјавата дека Ромите главно не му веруваат системот, додека тројца судии се согласија со изјавата, припишувајќи го тоа на различни фактори како што се: предрасудите што

постојат во правосудниот систем, маргинализацијата во целото општество, и општото неразбирање на судските работи.

„Недовербата во правосудниот систем е општ став кој не постои само кај Ромите. Тоа доаѓа од медиумските кампањи што ги водат политичките партии и извршната власт за поткопување на независноста и автономијата на судството и за одржување или добивање поголемо влијание.“ (интервју со судија бр.12)

Иако само еден од интервјуираните судии смета дека мал број професионалци во правосудниот систем можеби имаат предрасуди против Ромите што доведува до претпоставки дека тие се виновни за наводно кривично дело, тој не смета дека тие би можеле да постапуваат според таквите предрасуди. Тројца други судии делумно се согласија или изјавија дека некои поединци можеби веруваат дека осомничените Роми се виновни, додека осум изразија несогласување. Ниту еден од испитаниците Роми не понуди одговор за решавање на дискриминацијата врз Ромите во правосудниот систем.

Полиција

Поплаките за малтретирање од страна на полицијата и натаму покренуваат загриженост и упатуваат на потребата за воспоставување независен механизам за надзор врз Министерството за внатрешни работи.

Постојат загрижувачки извештаи за екстремни и произволни насилни напади врз припадници на ромската заедница од страна на полициски службеници што не упатува само на фактот дека дискриминаторските ставови се длабоко вкоренети во полициските служби, туку и дека одредени полицајци се подготвени да постапуваат согласно таквите ставови и да нападнат ромски граѓани. Тоа пак доведува до сериозен проблем на полициска неказнивост и несоодветни истраги за случаите на полициско малтретирање. Загриженост постои и за нехуманите услови во полициските станици, центрите за социјална грижа и психијатриските установи, како и во затворите (особено во затворот Идризово во Скопје)⁵⁰ и за стапката на смртност во затворите, особено во светло на фактот дека најголем дел од лицата кои умреле во затвор се од ромска националност.

Неколку истражувања ја откриваат несразмерноста во полицискиот однос кон Ромите споредено со не-ромската популација и упатуваат на проблеми кои се движат од извештаи за полициски службеници кои се обидуваат да ги принудат осомничените да признаат вина за време на полицискиот распит до флагрантна злоупотреба на полициските овластувања преку употреба на прекумерна сила, па сè до убедување на осомничените Роми да потпишат бланко изјави.⁵¹ Интервјуата со професионалци кои работат со Ромите го потврдуваат тоа, што пак упатува на фактот дека Ромите се соочуваат со нееднаков и дискриминаторски третман во правосудниот систем, особено за време на полицискиот распит и во текот на истражната постапка.⁵²

Половина од пресудите на Европскиот суд за човекови права против Северна Македонија кои се однесуваат на прекршување на член 3 од Европската конвенција за човекови права утврдиле несоодветна истрага по оплаките за злоупотреба на полициските овластувања поднесени од Роми.⁵³

Други случаи за повреда на човековите права покажуваат слична ситуација. Одреден број медиумски написи упатуваат на случаи на малтретирање на осомничени Роми од страна на полицијата, особено од специјалната полициска единица „Алфа“:

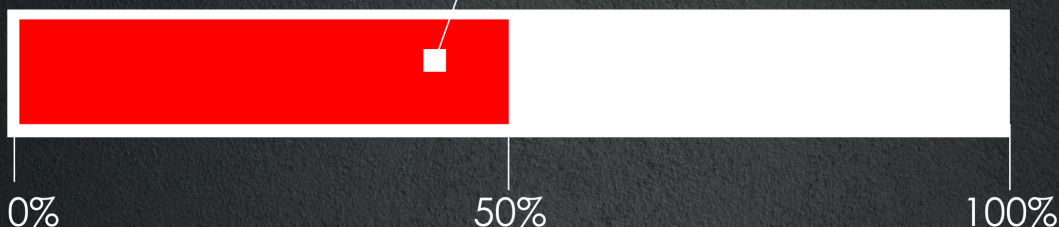
⁵⁰ Европска комисија, *Работен документ на Комисијата, Извештај за Република Македонија*, 2016 година. Достапно на: <https://goo.gl/Qmy9pK>.

⁵¹ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Дали Ромите ги уживаат загарантираните права? Потребата од воспоставување еднаквост во постапувањето на правосудните и полициските органи*, 2018 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/Do-Roma-Enjoy-the-Guaranteed-Rights.pdf>.

⁵² Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Анализа на положбата на Ромите како обвинети во кривична постапка во Република Македонија*, 2017 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/analysis-of-the-status-of-Roma-as-defendants.pdf>.

⁵³ *Ибид.*

Несоодветна истрага на поплаки од Роми за злоупотреба на полициските овластувања

Предмети пред ЕСЧП против Северна Македонија кои се однесуваат на прекршување на член 3 (нехуман или деградирачки третман).

- Во мај 2004 година, Ром пријавил дека неговиот 17-годишен син и неговиот 12-годишен внук биле малтретирани од четири полициски службеници кои биле членови на „Алфите“. Полициските службеници се сомневале дека едно од момчињата украдо чанта и, откако ги пресретнале, момчињата биле претепадани. Потоа, 17-годишното момче било однесено во полициска станица за распит. За време на распитот, полицијата наводно се обидела да го принуди момчето да го признае делото со примена на физичка сила и со удирање плаканици. Подоцна, полицијата заклучила дека не е направено кривично дело и момчето било пуштено од притвор.
- Во февруари 2013 година, 18-годишен Ром пријавил дека бил малтретиран од двајца полициски службеници кои се членови на „Алфите“. Тој продавал парфеми во центарот на Скопје кога му се приближиле двајца полицајци во цивилна облека, му побарале лична карта за идентификација и му рекле да дојде со нив во полициска станица. Во станицата, тие го испитувале заради сомнение за кражба поради неговото ромско потекло. Подоцна, други тројца службеници се приклучиле на распитот, а еден од нив се обидел да го принуди да признае дека скрипил автомобилски прозорек. Кога одбил да признае вина, полицискиот службеник го удрил и му се развикал „Диган еден! Признај дека сте крадци“. Поради страв од повторување на малтретирањето, жртвата Ром не ги пријавила полициските службеници.
- Во мај 2013 година, двајца полициски службеници на кои подоцна им се приклучиле уште 50-60 други службеници, вклучително и членови на посебната полициска единица „Алфа“, пристигнале во Топана, ромска населба во Скопје. Полицијата дошла во населбата поради информации дека член на заедницата кој бил пуштен од затвор на семејна посета наводно избодел некое лице. Полицијата направила рација во населбата со употреба на прекумерна и произволна сила против локалните жители и присилно влегувала во нивните домови без објаснување. Десет Роми и три Ромки биле физички нападнати за време на рацијата. Во соопштението за печатот издадено од полицијата подоцна било наведено дека локалната заедница давала отпор на полициските службеници во нивниот обид да го фатат сторителот и дека тие биле нападнати.⁵⁴

⁵⁴ Европски центар за правата на Ромите, *Македонската полиција ги таргетира Ромите со прекумерна употреба на сила*, 13 мај 2013 година. Достапно на: <http://www.errc.org/press-releases/macedonian-police-target-roma-with-excessive-force>.

- Во април 2014 година, 15-годишно момче Ром било физички нападнато од полициски службеник во Куманово. Тој бил заедно со неговата сестра кога полицискиот службеник, без објаснување, почнал да го тепа додека момчето не изгубило свест. Момчето било однесено во полициска станица каде продолжило физичкото и психичкото малтретирање. Момчето било пуштено откако неговите родители пристигнале во полициската станица.⁵⁵

Интервјуата со испитаници Роми покажуваат слична ситуација. Шестмина од деветте испитаници изјавија дека биле сведоци на дискриминаторски коментари за Ромите од страна на полицијата, на пример, навредување на Ромите со името „цигани“ (расистичка навреда за лица од ромско потекло). Алармантно вообичаени се и пријавите за полициска бруталност, при што некои од нив се однесуваат на употреба на прекумерна и произволна сила врз припадниците на ромската заедница, а една испитаничка сподели наводи дека нејзиниот син бил фатално претепан од затворската полиција додека ја издржувал казната.

„[Сведок на инцидентот] ми кажа дека рано наутро инспектор го повикал син ми и му рекол да влезе во канцеларијата за да го земе пакетот што му го пративме. Тој видел како полициски службеници го тепаат мојот син и во една прилика го турнале по скалите. Тепањето се случило во сабота наутро. Кога го вратиле во неговата ќелија, тој веќе изгубил свест.“ (интервју со испитаник Ром бр.2)

„Пред четири години бев тепан без причина од неколку полицајци на улица во Штип. По тепањето отидов на лекар и тој одби да ми даде лекарско уверение. Од овој пример можете да видите како се третираат Ромите во Штип. Многупати сум слушал расистички коментари од полициски службеници од типот ‘Ромите се криминалци’ или ‘Ромите се крадци’.“ (интервју со испитаник Ром бр.5)

„Се сеќавам кога голем број полицајци направија рација во ромската заедница во Штип за да фатат момче кое наводно сторило кривично дело и без причина нападнаа многу Роми“. (интервју со испитаник Ром бр.3)

Еден испитаник рече дека кога се пријавуваат кривични дела, полицијата често претпоставува дека Ромите се одговорни и се обидува да ги принуди да признаат вина.

⁵⁵ Европски центар за правата на Ромите, *Полицијата ги малтретира младите Роми во Македонија*, 29 јули 2004 година. Достапно на: <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1969>.

„Секогаш кога има кражба во мојата населба, полицијата доаѓа во ромската заедница и им наредува на ромските жители да одат во полициска станица за распит под претпоставка дека Ром го сторил делото. Во најлошото сценарио, ако некој одбие да признае вина за време на испрашувањето, полицаецот ќе го принуди со шамари и тепање, и ќе заврши во притвор.“ (интервју со испитаник Ром бр.1)

Релативно мал број испитаници Роми изјавија дека биле запрени од полицијата во јавност, но дека познаваат други кои биле. Еден испитаник кој бил редовно запиран од полиција изјави дека никогаш не му ја кажуваат причината, додека други тројца изјавија дека полицијата претендира да ги застанува Ромите за проверка на лична карта.

33

Секогаш кога има кражба во мојата населба, полицијата доаѓа во ромската заедница и им наредува на ромските жители да одат во полициска станица за распит под претпоставка дека Ром го сторил делото. Во најлошото сценарио, ако некој одбие да признае вина за време на испрашувањето, полицаецот ќе го принуди со шамари и тепање, и ќе заврши во притвор.

(интервју со испитаник Ром бр.1)

„[Ромите] мора да ја носат личната карта со себе или ќе бидат казнети 50 евра од полицијата ако ги застане на улица. Полицијата ги запира само Ромите за да им побара лична карта, но не ги запира и другите [лица од не-ромска националност]. Младите полициски службеници се посебно пристрасни против Ромите.“ (интервју со испитаник Ром бр.3)

„Мене често ме запираат полицајци на улица и ми бараат лична карта. Полицијата запира само Роми.“ (интервју со испитаник Ром бр.6)

Интервјуираните адвокати-бранители опишаа ситуации кога приметиле дека полицијата ги третира осомничените Роми различно од општата популација, најчесто поради предрасуди и стереотипи. На пример, еден адвокат изјави дека полицијата претпоставува дека Ромите се жалат во полиција за кривични дела само кога бараат компензација. Сепак, друг адвокат изјави дека бил сведок на полициско малтретирање на лица од други националности, сугерирајќи дека дискриминацијата не е исклучиво насочена само против Ромите, туку дека таа претставува поширок проблем поврзан со злоупотреба на моќта.

„[На состанокот на советот за безбедност, заедно со полициски службеници од Штип], забележав дека, на пример, ако некој полицаец лиши од слобода осомничено лице од ромско потекло, нему му се припишуваат сите кривични дела што ги сториле други лица.“ (интервју со адвокат-бранител бр.1)

„Генерално, Ромите ги немаат истите права како и другите. Во некои случаи, тие добиваат понижувачки и деградирачки третман.“ (интервју со адвокат-бранител бр.4)

„Кога Ром е оштетената страна, полицијата автоматски го дискриминира.“ (интервју со адвокат-бранител бр.2)

„Многупати сум слушал полициски службеници како коментираат дека ‘сите Роми се криминалци’.“ (интервју со адвокат-бранител бр.7)

Шестмина од деветте адвокати-бранители сметаат дека полицијата (и другите органи на државната управа) користи етничко профилирање за Ромите, посебно на граничните премини, без објаснување за таквото постапување.

Кога станува збор за непристрасноста на полицијата, слична загриженост споделија и судните. Осуммина рекоа дека голема улога во одлуката на некои полициски службеници

Шест од деветтемина адвокати-бранители сметаат дека полицијата (и други органи на државната управа) користат етничко профилирање против Ромите, особено на граничните премини, без објаснување за таквото постапување.

да запрат или да уапсат некое лице имаат стереотипите дека Ромите се криминалци, а повеќето судии сметаат дека веројатноста да бидат обвинети за кривично дело врз основа на такви стереотипи и предрасуди е поголема меѓу Ромите за разлика од не-Ромите. Загрижува фактот дека, според ставовите на осум судии, некои полициски службеници може да се пристрасни против Ромите, иако изјавија дека работите на ова поле се подобруваат во последните неколку години.

„Можно е, во минатото, полицијата да била пристрасна до некој степен, но не мислам дека тоа е случај и сега. Образованието за човекови права на сите службеници придонесува за тоа, исто како и предметите за полициска бруталност врз осомничени лица од ромско потекло покренати пред Европскиот суд за човекови права. Мислам дека ситуацијата сега е многу подобра.“ (интервју со судија бр.2)

Постојат значајни разлики во ставовите на полициските службеници од ромско и не-ромско потекло. Додека ромските полициски службеници генерално ги потврдуваат случаите на дискриминирачки однос и практики на полицијата, не-ромските полициски службеници обично негираат дека постои дискриминација.

Сите тројца полициски службеници од ромско потекло се согласија дека полицијата во Северна Македонија покажува предрасуди против Ромите коишто влијаат врз одлуките за полициското постапување, вклучително и за апсење, како и за запирање и претрес. Конкретно, двајца од тројцата полициски службеници сметаат дека не-ромските полицијаци

го земаат предвид физичкиот изглед на лицето кога одлучуваат да употребат полициска сила и дека етничкото профилирање има улога во одлуките за апсење на Роми.

„Ромите се препознатливи по нивната темна боја на кожата и по облеката, па затоа не-ромските полицајци мислат дека тие мора да се сторители на кривичните дела.“ (интервју со полициски службеник бр.2)

„Веројатно е дека не-ромските полицајци земаат предвид одредени физички особини и апсат лица од ромска националност. Проблемот тука е индивидуалната перцепција.“ (интервју со полициски службеник бр.2)

„Не-ромски полицајци може да запрат Роми поради перцепцијата дека тие се крадци и користат дроги.“ (интервју со полициски службеник бр.5)

Спротивно на ваквиот став, двајцата не-ромски полициски службеници изречно негираат дека Ромите се несразмерно таргетирани од полицијата. Сепак, треба да се забележи дека еден не-ромски полициски службеник призна дека користи физички особини, на пример, облека, како причина да запре некое лице. Истиот полициски службеник изјави дека облеката е еден од начините преку кои тој може да идентификува дали некое лице е Ром.

„Крадецот лесно се препознава по неговата облека (сифомашините се најчесто оние кои крадат и се лошо облечени [...]) и по начинот на одење.“ (интервју со полициски службеник бр.3)

Кога станува збор за полициското постапување во врска со прекршувања на мерките за заштита од КОВИД-19, еден полициски службеник направи генерализација дека Ромите не ги почитуваат правилата и смета дека Ромите ја обвинуваат полицијата за дискриминација секогаш кога се фатени на дело.

„Во Општина Шuto Оризари, Ромите не ги почитуваат правилата за карантин. Кога некој полицаец ќе ги опомене, тие велат дека полицијата е намерно против нив затоа што се Роми.“ (интервју со полициски службеник бр.3)

Слични разлики во одговорите се забележуваат и во однос на прашањето дали полициските службеници слушнале дискриминаторски забелешки за Ромите од колегите. Сите тројца полициски службеници од ромско потекло изјавија дека нивните колеги редовно прават дискриминаторски или навредувачки забелешки за Ромите, додека еден изјави дека најмалку еднаш месечно се сретнува со анти-ромски дискурс.

„Често слушам дискриминаторски забелешки од моите не-ромски колеги од типот ‘сигурен сум дека делото го направил Циган’ и ‘Ромите се неписмени’ (циган е навредлив термин за омаловажување). Секој ден го слушам зборот ‘циган’ од моите колеги кои не се Роми.“ (интервју со полициски службеник бр.2)

Од друга страна, ниту еден од не-ромските полициски службеници не пријави анти-ромски забелешки на работното место.

„Би рекол дека [дискриминацијата на Ромите во полицијата] беше проблем пред десет години, но денес тоа не е можно зошто имаме ромски службеници во полициската станица.“ (интервју со полициски службеник бр.3)

Сите полициски службеници се запознаени со случаи во кои Роми се пожалиле на малтретирање од полицијата, иако тројца се сомневаат во валидноста на таквите поплаки или сметаат дека тие се релативно малку на број.

„Многу Роми ми пришле и се пожалиле на дискриминирачки однос од полициски службеници. Би рекол дека тие се жртви на терор.“ (интервју со полициски службеник бр.2)

„Досега, двајца Роми се пожалиле дека биле малтретирани од полициски службеник, но и двајцата изгледаа пијани.“ (интервју со полициски службеник бр.3)

Од друга страна, еден од ромските полициски службеници изјави дека некои Роми не се во можност или не сакаат да поднесат формална поплака бидејќи не веруваат дека тоа може да ги смени работите.

„Ромите се обично неписмени. Или не знаат како да пријават малтретирање од полицијата или не сакаат да пријават; но тоа не го прават поради страв (од реперкусии), туку затоа што не веруваат дека нешто ќе се смени.“ (интервју со полициски службеник бр.2)

Обвинители

Интервјуираните јавни обвинители не се согласуваат дека професионалците од правосудниот систем, а посебно самите обвинители, имаат улога во бројот на Роми кои минале низ правосудниот систем или во дискриминацијата со која тие се соочуваат во рамки на системот. Сите пет јавни обвинители ја негираат веројатноста дека обвинителите во Северна Македонија покажуваат анти-ромска пристрасност или дека постои поголема веројатност да сметаат дека обвинетите Роми се виновни, а еден изјави дека ситуацијата е сосема спротивна.

„Јавните обвинители не е пристрасни против Ромите. Напротив, ние сме толерантни кон нив бидејќи знаеме дека Ромите се во неповолна положба. [...] Ние се трудиме тие да не плаќаат финансиски штети.“ (интервју со обвинител бр.1)

„Според мене, меѓу колегите постои перцепција дека кривичните пријави против Роми, особено оние во врска со кривични дела против имотот, се често неосновани. Тоа се гледа и во бројот на обични кривични пријави против Роми.“ (интервју со обвинител бр.3)

Исто така, сите пет обвинители негираат какво било етничко профилирање во рамките на јавните обвинителства, забележувајќи дека етничката припадност на едно лице нема никаква улога во постапката до моментот кога на некое лице му треба преведувач.

„Без исклучок, најважната мерка што треба да се преземе е утврдување на доказите против лицето, а не утврдување на нивната националност.“ (интервју со обвинител бр.5)

„Нема етничко профилирање. Кога станува збор за обвинети Роми, би рекол дека сум потолерантен кон нив отколку кон лицата од не-ромска националност. На пример, се обидувам да не издавам наредби за ромските лица да плаќаат казни бидејќи ја земам предвид нивната социо-економска положба во општеството.“ (интервју со обвинител бр.1)

Во истата линија, обвинителите не се согласуваат со изјавата дека дискриминаторските или пристрасните ставови подразбираат поголема веројатност Ромите да бидат обвинети за разлика од не-Ромите, но дека доколку се обвинети, тоа се должи на нивната зачестена појава како сторители на одредени кривични дела, како што се кражба и тешка кражба.

„Нашата работа е да истражime и врз основа на таквата истрага и на собраните докази кривично да го гониме лицето, независно од неговата националност.“ (интервју со обвинител бр.2)

„Можам да зборувам само за себе, но категорично велаm дека немам предрасуди против Ромите. Со други зборови, воопшто не сум под влијание на националноста или припадноста на лицето, и се водаm само од доказите дека лицето сторило кривично дело.“ (интервју со обвинител бр.5)

Еден од обвинителите изјави дека слушнал дискриминаторски забелешки за Ромите од колега. Сепак, дури и тој вели дека таквиот став е одраз на менталитетот на постарата генерација и дека младите генерации не ги усвоиле истите ставови.

33

Во неколку наврати сум слушнал постари дискриминаторски коментари за Ромите од постари колеги – на пример, ‘од рана возраст, сите Роми ги учат како да крадат и лажат.’ Сепак, мислам дека новите генерации го напуштаат таквиот менталитет и вакви изјави слушам сè поретко.

(интервју со обвинител бр.3)

Искуството на еден испитаник Ром е сосема спротивно. Тој изјави дека бил подложен на дискриминација од страна на јавен обвинител во Штип и раскажа дека обвинителот се налутил и почнал да му вика за време на судењето, обвинувајќи го дека лаже за крадењето вода од неговниот сосед, и продолжил да користи анти-ромски изјави дека сите Роми се крадци. Со поддршка од ЕЦПР, ова лице поднесе формална поплака против јавниот обвинителот за дискриминирачко постапување.

Адвокати-бранители и пристап до правно застапување

Правото на бранител во кривична постапка е регулирано во член 71 од Законот за кривичната постапка, кој пропишува дека секое лице осомничено или обвинето за кривично дело има право на бранител во текот на целата кривична постапка против него. Правото на бранител е уредено и во член 34 од Законот за полицијата, кој пропишува дека правото на обвинетиот да се советува со бранител и да биде застапуван од бранител се однесува и на постапката што ја води полицијата.

Член 206 од Законот за кривичната постапка уредува дека, ако обвинетиот нема или не може да стапи во контакт со неговиот адвокат, тој може да избере бранител од листата на дежурни адвокати што ја изготвува Адвокатската комора. Според интервјуираните адвокати-бранители,⁵⁶ системот на доделување бранител по службена должност не обезбедува квалитетна правна помош на обвинетите бидејќи адвокатите не добиваат доволен финансиски стимуланс за да обезбедат најдобра можна одбрана.

Иако студиите јасно не упатуваат на дискриминација во текот на судската постапка, постојат докази кои сугерираат дека обвинетите лица од ромско потекло имаат несразмерен пристап до ефективна правна помош и до искористување на законски-пропишаните правни лекови за време на постапката. Анализата на судските пресуди во Северна Македонија покажува дека 95 од вкупно 175 прекршители од ромско потекло воопшто немале правно застапување, 50 имале адвокат-бранител по службена должност, додека 19 сами го избрале својот бранител.⁵⁷ Постои загриженост за пристапот до правда од страна обвинети Роми поради зголемената зависност од бесплатна правна помош, што пак е резултат на недоволно финансиски средства за самостојно да изберат правно застапување и зголемена потреба од толкувачи и преведувачи во судските постапки. Од вкупно 131 судска пресуда во кои се наведени информации за социјалната положба на обвинетиот, содржината на пресудите покажуваат дека 120 обвинети лица се невработени и само 11 се вработени. Ниту една од судските пресуди кои се анализирани во извештајот за положбата на обвинетите Роми не содржи информации дали бил обезбеден преведувач на ромски јазик, што го отвора прашањето дали обвинетите биле во можност да ги разберат обвинителните акти покренати против нив.⁵⁸

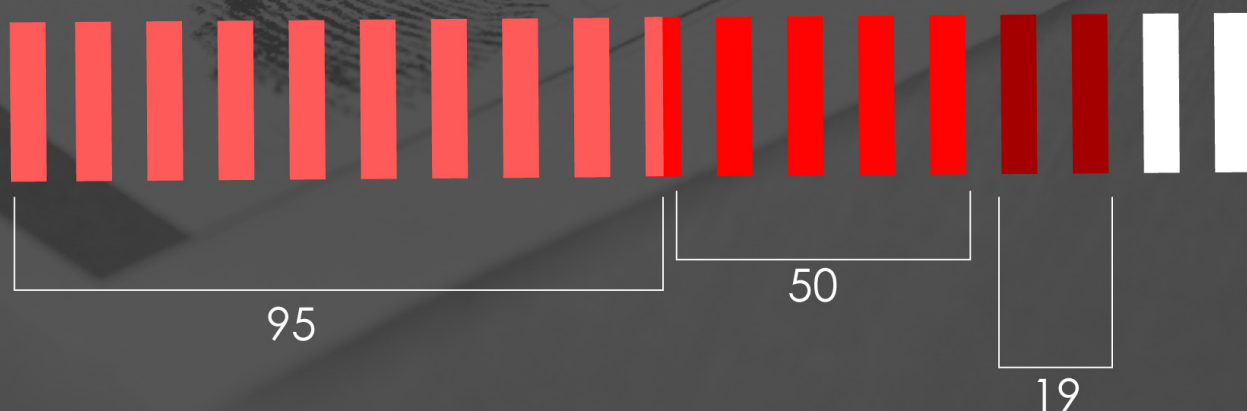
Иако се чини дека испитаниците Роми кои беа опфатени со ова истражување претставуваат аномалија наспроти ваквите студии, интервјуата со адвокати-бранители главно ги потврдуваат нивните искуства.

⁵⁶ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Дали Ромите ги уживаат засагантираните права? Потреба од воспоставување еднаквост во постапувањето на правосудните и полициските органи*, 2018 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/Do-Roma-Enjoy-the-Guaranteed-Rights.pdf>.

⁵⁷ *Ибид*, стр. 40.

⁵⁸ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Анализа на положбата на Ромите како обвинети во кривична постапка во Република Македонија*, 2017 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/analysis-of-the-status-of-Roma-as-defendants.pdf>.

Анализата на судските пресуди во Северна Македонија покажува дека, од вкупно 175 прекршители од ромско потекло, 95 нема никакво правно застапување, 50 имале адвокат-бранител по службена должност, а 19 самите го одбрале својот бранител.

Две третини од испитаниците Роми изјавија дека самите ангажирале приватен адвокат во нивниот или во судскиот процес на некој роднина, а само еден изјави дека побарал и му бил одобрен адвокат за бесплатна правна помош. Друг испитаник Ром изјави дека имал и приватен и адвокат за бесплатна правна помош, а трет испитаник немал никакво застапување во текот на судењето. Некои од нив изјавија дека добиле лоши или несоодветни услуги од адвокатот за бесплатна правна помош.

„Имав и приватен адвокат и адвокат за бесплатна правна помош. За некои работи, приватниот адвокат беше добар, но адвокатот за бесплатна правна помош воопшто не беше добар. Не се обиде да ми помогне и не беше подготвен да соработува со мене. Се сретнавме само еднаш. Затворскиот адвокат беше многу корисен. Ми помогна да напишам и поднесам оплаки.“.
(интервју со испитаник Ром бр.5)

Во меѓувреме, сите девет адвокати-бранители генерално сметаат дека постои поголема веројатност на Ромите да им треба бесплатна правна помош (и да им биде одобрен адвокат), а неколкумина изјавија дека тоа се должи на слабото образование, високото ниво на неписменост, социо-економските тешкотии и непознавањето на правото. Еден адвокат се согласи дека правната помош што се обезбедува преку системот за бесплатна правна помош е од помал квалитет, додека друг изјави дека адвокатите назначени на овој начин се помалку посветени на предметите од адвокатите што ги ангажира клиентот. Друг интервјуиран адвокат сутерира дека адвокатите за бесплатна правна помош не ги искористуваат сите правни лекови што им се на располагање за да обезбеден правичен и соодветен судски исход.

Загрижува тоа што шестмина од деветте интервјуирани адвокати-бранители сметаат дека некои адвокати претпочитаат да немаат клиенти Роми поради стереотипите и предрасудите и претпоставката дека тие нема да платат за обезбедените услуги. Сепак, никој од нив не изјави дека слушал дискриминаторски забелешки за Ромите од колегите и, иако некои од испитаниците Роми сметаат дека професионалците од правосудниот систем се генерално пристрасни против Ромите, ниту еден од нив не издвои конкретен адвокат-бранител и не сподели искуство со предрасудувачки или дискриминаторски однос од страна на нивните адвокати.

Судии

Некои испитаници Роми изјавија дека, според нив, судиите имаат предрасуди против Ромите, а двајца испитаници сметаат дека судиите имале улога во нивните неправедни осуди.

Еден испитаник изјави дека бил осуден за кривично дело што не го сторил бидејќи

судот ги земал предвид лажните сведочења и покрај тоа што таквите сведочења биле единствените докази презентирани против него. Друг испитаник сподели слична ситуација и изјави дека бил осуден врз основа на изјава од наводен сведок и без какви било други докази. Оттука, двајцата имаат чувство дека правосудниот систем, а посебно полицијата и судиите, се пристрасни против Ромите.

Како што можеше да се очекува, судиите негираат дека во судскиот процес постои дискриминација. Ниту еден од 12-те интервјуирани судии не изјави дека слушнал колега кој прави дискриминаторски забелешки против Ромите,

иако еден судија спомена дека, на почетокот на неговата кариера, постари судии повремено правеле такви дискриминаторски забелешки.

„Предрасудите што постојат меѓу помладите судии и обвинители се минимални или непостоечки, и тие воопшто не влијаат на нивните одлуки. [...] На почетокот на мојата кариера бев сведок на дискриминаторски коментари од постари колеги, но многу ретко.“ (интервју со судија бр.3)

Судски исходи

Притвор

Истражувањето покажува дека бројот на Роми во притвор е помал од бројот на Роми кои издржуваат казна затвор. Според достапните податоци заклучно со 31 декември 2015 година, Ромите изнесувале 5,6% од сите притвореници, додека нивниот удел во затворската популација е три пати поголем и изнесува 15,2% од сите осудени лица. Постојат шпекулации дека помалиот удел на Ромите меѓу притворените лица се должи на фактот дека, во повеќето случаи, тие се сторители на кривични дела против имотот, коишто ретко подлежат на одредување притвор.⁵⁹

Според податоците заклучно со 31 декември 2015 година, Ромите претставуваат 5,6% од притворската популација, додека нивниот удел во затворската популација е три пати поголем и претставува 15,2% од сите осудени лица.

5.6% удел на Роми во притворската популација

15.2% удел на Роми во затворската популација

Ставовите споделени за време на интервјуата за тоа дали постои поголема веројатност Ромите да бидат задржани во притвор се мешани. Петмина од деветте испитаници Роми изјавија дека тие (или нивни роднини) биле држени во притвор пред да бидат осудени. Еден испитаник изјави дека полицијата им се заканува на осомничените Роми со притвор ако одбијат да признаат вина за кривичното дело.

*„Ако одбиете да признаете вина, тогаш завршувате во притвор.“
(интервју со испитаник Ром бр.1)*

⁵⁹ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Анализа на положбата на Ромите како обвинети во кривична постапка во Република Македонија*, 2017 година, стр.34. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/analysis-of-the-status-of-Roma-as-defendants.pdf>.

Четворица од деветте адвокати-бранители сметаат дека веројатноста да им биде одреден притвор е поголема кај Ромите за разлика од не-Ромите, а тоа го припишуваат на релативното непознавање на правото, неможноста да ангажираат бранител или дури неможноста да обезбедат гаранции. Двајца адвокати тоа го припишуваат на сомнеж дека обвинетите ќе го повторат делото, што упатува на анти-ромски предрасуди во судовите кои се дел од правосудниот систем. Други сметаат дека веројатноста да им биде одреден притвор е помала меѓу Ромите или дека тоа зависи од конкретниот предмет, вклучително и дали обвинетото лице го застапува приватен адвокат или бранител по службена должност или адвокат за бесплатна правна помош.

Јавните обвинители и судии не се согласуваат дека Ромите се несразмерно застапени во решенијата за определување притвор. Сите пет обвинители изјавија дека основите за одредување притвор се јасно пропишани и дека националноста на лицето нема никаква улога во таквата одлука. Таквата постапка вклучуваат поднесување пишано барање до судијата, поткрепено со соодветни материјални докази, и спроведување истрага дали треба да се одреди притвор. Сепак, еден од обвинителите изјави дека во минатото решенијата за притвор можеби биле несразмерно високи за Ромите, но тоа е намалено во последните неколку години како резултат на усогласувањето на судскиот систем во Северна Македонија со европските практики.

„Основите за одредување притвор се повеќе од јасни и тие не се разликуваат според националноста на лицето.“ (интервју со обвинител бр.4)

Повеќемината не се согласија дека патувачкиот животен стил на некои Роми подразбира поголема веројатност за да се смета дека постои ризик од бегство, иако еден обвинител сугерираше дека одредени аспекти од нивниот животен стил упатуваат на поредовно изведување пред суд на припадниците на ромската заедница.

„Не станува збор за севкупниот животен стил, туку за недостиг на средства за издршка што значи дека осомничените од рамско потекло се изведуваат пред судските власти.“ (интервју со обвинител бр.5)

„Мислам дека гетоизацијата на ромските заедници значи дека младите Роми полесно потпаѓаат под влијание, што доверува до тоа тие почесто да се јавуваат како сторители на кривични дела.“ (интервју со обвинител бр.3)

Деветмина од 12-те интервјуирани судии негираат дека постои поголема веројатност Ромите да бидат задржани во притвор. Еден од тројцата судии кои го изјавија спротивното сметаат дека тоа можеби се должи на тешкотиите на Ромите да обезбедат бранител во постапката. Сепак, сите судии изјавија дека тие разгледуваат други, објективни критериуми пропишани во Кривичниот законик, како што се: утврдените факти во предметот (вклучително и тежината на кривичното дело), други докази во

поддршка, степенот до кој за обвинетиот може да смета дека претставува ризик од бегство, претходни осуди на обвинетиот и моменталното однесување на обвинетиот или веројатноста да го повтори делото или да ја попречи правдата.

„[Дали ќе се одреди притвор] зависи од конкретниот предмет [...]. Националноста на обвинетиот нема или не треба да има никаква улога во тоа.“ (интервју со судија бр.3)

Повеќето судни не дадоа изречен одговор на прашањето дали Ромите претставуваат поголем ризик за бегство за разлика од не-Ромите. Деветмина сметаат дека тоа може да биде случај, но не наведоа причини, додека други тројца судни рекоа дека ризикот за бегство е поголем кај Ромите.

Спогодби со признавање вина и откажување од правото на судење

Како што беше случај со притворите, различни ставови постојат и во однос на прашање дали веројатноста да склучат спогодби со признавање вина е поголема меѓу обвинетите Роми и дали националноста на обвинетиот влијае врз ваквите спогодби.

Неколкумина од интервјуираните адвокати-бранители сметаат дека постои поголема веројатност осомничените Роми да склучат спогодба со вина и наведоа различни причини, како што се: недостиг на докази во поддршка на обвинението кои се презентираат во судењата на Роми и тоа дека законот дозволува вакви спогодби. Сепак, двајца адвокати сметаат дека спогодбите со вина кои им се нудат на обвинетите Роми се полоши или построги од оние кои им се нудат на другите обвинети. Шест адвокати сметаат дека, во повеќето случаи, клиентот има значаен удел во тоа и забележаа дека нивните бранители обично ги консултираат и ги објаснуваат последиците од судењето или од склучувањето спогодба и преговараат за условите од самата спогодба.

„Се разбира дека клиентот има клучен удел [во спогодбата со признавање вина]. Од друга страна, обвинетите Роми се уплашени и потребен е голем напор за да ги убедите во легитимноста на спогодбата.“ (интервју со адвокат-бранител бр.7)

Ставовите на јавните обвинители се мешани. Двајца од петте јавни обвинители кои беа интервјуирани изјавија дека постои поголема веројатност обвинетите Роми да влезат во спогодба, но не сметаат дека тоа е поврзано со нивната националност. Еден јавен обвинител изјави дека таа секогаш се обидува да склучи спогодба наместо да го троши времето на судот со судски процеси. Сепак, други двајца обвинители сметаат дека постои поголема веројатност Ромите да признаат вина за време на судењето отколку да склучат спогодба бидејќи склучувањето спогодба подразбира ангажирање адвокат, што не можат да си го дозволат сите обвинети.

„За да склучи спогодба, обвинетиот треба да ангажира адвокат кој мора да учествува во целиот процес. Бидејќи во повеќето случаи не се назначува бранител по службена должност, обвинетиот треба сам да обезбеди адвокат. Често, обвинетите не можат да си дозволат сами да го платат адвокатот, па затоа не се во можност да склучат спогодба.“ (интервју со обвинител бр.5)

Сепак главната поента е дека спогодбите со признавање вина се склучуваат врз основа на доказите и фактите во предметот, земајќи ги предвид одредбите од Кривичниот законик кои се однесуваат на одредување на казната, а не според националноста на обвинетиот. Сите пет јавни обвинители нагласија дека склучувањето спогодба или откажувањето од правото на судење се стандардни процесни алатки и дека националноста нема никаква улога во тоа колку често се нудат вакви спогодби на обвинетите или колку лоши се условите од спогодбата. Сепак, еден обвинител изјави дека при предлагањето на условите од спогодбата тие во предвид ги земаат околностите поврзани со обвинетиот, како што е неговата социо-економска положба, семејната и здравствената состојба.

„Во принцип, обвинителите во Северна Македонија не инсистираат на спогодба како начин за завршување на постапката. Ваквите иницијативи доаѓаат од самите обвинети.“ (интервју со обвинител бр.3)

„Спогодбата [со признавање вина] е процесна алатка што може да му се понуди на обвинетиот откако ќе се изведат доказите собрани за време на истрагата. [Обвинетиот] знае за што е обвинет, ги разбира доказите против него и треба сам да одлучи дали ќе ја поедностави кривичната постапка или не.“ (интервју со обвинител бр.4)

Од 12-те интервјуирани судии, само еден смета дека веројатноста да склучат спогодба е поголема кај обвинетите Роми. Неколку судии изјавија дека сите страни се рамноправни кога станува збор за склучување спогодба со признавање вина. Деветмина сметаат дека условите за спогодување што им се нудат на обвинетите Роми не се поразлични од оние што им се нудат на обвинети од не-ромско потекло, а двајца не одговорија на прашањето. Само еден судија смета дека спогодбите што им се нудат на Ромите се построги, но за жал не наведе случаи во поддршка на таквиот став. Освен тоа, само двајца судии упатија на постоењето на водич за склучување спогодби, што сугерира дека другите ги спроведуваат ваквите спогодби од-случај-до-случај.

Одредување казна

Во 2014 година, Северна Македонија го донесе Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната, кој има за цел да го ограничи дискреционото право на судните и да ја намали неконзистентноста на судските пресуди донесени

во минатото. Во моментов, законот налага судните, меѓу другото, да ја разгледаат и објективната категоризација на стореното кривично дело, како и претходната кривична историја и однесување на сторителот.⁶⁰ Откако ќе утврди дека обвинетиот го сторил делото вон разумно сомневање, судот ја одредува казната во согласност со насоките и со оценување на сите олеснителни и отежнувачки околности во предметот.

Анализата на судските пресуди покажува дека националноста на обвинетиот сепак има влијание во одредувањето на казната. Таквиот заклучок се темели на споредбата на кривични санкции изречени за кривичните дела кражба и тешка кражба на државно ниво, согласно податоците од анализираните судски пресуди кои се донесени против сторители од ромска националност. Во некои случаи, построгите санкции се резултат на Законот за одредување на видот и одмерување на висината на казната и тоа за лица кои биле претходно осудувани, независно од тежината на кривичното дело кое е предмет на судењето. Сепак, со оглед на нивната послаба социо-економска положба, Ромите би можеле да бидат изложени на поголем ризик од изрекување казна затвор како замена за финансиски санкции кога тие не се можност да ја платат глобата и кога законот го дозволува тоа.⁶¹

Анегдотски докази од интервјуата со јавни обвинители и судии го потврдуваат тоа. Сите пет јавни обвинители негираат дека националноста влијае врз должината на казната што му се одредува на лицето. Напротив, тие предвид ги земаат критериумите за положбата на лицето, дали било претходно осудувано и дали се поведени други кривични постапки против него. Оттука, еден обвинител смета дека Ромите можеби добиваат построги казни ако го повториле делото. Освен тоа, деветмина од 12-те интервјуирани судии изјавија дека нема разлика во одредувањето на казната за обвинети лица од ромско потекло споредено со обвинети лица од друга националност.

„Судијата ја објаснува секоја одука во пишана пресуда против која може да се вложи жалба. Сите осудителни пресуди стого се темелат на правото на затоа, ако некоја пресуда отстапува од таквото правило, таа треба да биде обжалена.“ (интервју со судија бр.2)

Интервјуата со испитаниците Роми упатуваат на спротивното, но нивните одговори беа прилично ограничени и повеќето од нив не наведоа конкретни примери. Седум испитаници изјавија дека постојат случаи во кои сторители од не-ромско потекло добиле полесна или пократка казна за слично кривично дело или слична казна за потешко кривично дело, што сутерира дека одредувањето казна е директно поврзано со националноста.

„Познавам многу лица кои не се Роми и добиле пократка казна споредено со казната што им беше изречена на нашите два сина. Тоа е поради фактот дека тие се Роми.“ (интервју со испитаник Ром бр.2)

⁶⁰ Лажетик Бужаровска, Г., Тупанчески, Н. & Мујоска, Е. „Задолжителни насоки за одредување казни: Случајот на Македонија“, *European Scientific Journal*, ESIJ, 12(22), 87., 2016 година. Достапно на: <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/7941>.

⁶¹ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Анализа на положбата на Ромите како обвинети во кривична постапка во Република Македонија*, 2017 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/analysis-of-the-status-of-Roma-as-defendants.pdf>.

„Знам случаи во кои не-Роми сториле потешки кривични дела а добиле полесна казна. На пример, еден Албанец кој убил човек доби казна затвор од три години, додека Ром кој украл дрва доби две години затвор.“ (интервју со испитаник Ром бр.1)

„Знам 30 случаи кои се слични на мојот и сите вклучуваат лица кои не се Роми и добиле затвор за истото кривично дело (кражба), но само три години (споредено со 11 години затвор за испитаникот). Само Ромите добиваат построги или подолги казни.“ (интервју со испитаник Ром бр.5)

Адвокатите-бранители имаат различен став по ова прашање. Четворица од деветте адвокати сметаат дека Ромите добиваат построги казни од не-Ромите, четворица не се согласуваат со оваа изјава, а еден не даде одговор. Адвокатите кои дадоа потврден одговор го припишуваат изрекувањето построги казни на несоодветното правно застапување и доминантните стереотипи за ‘ромскиот криминалитет’.

Можни решенија и практики што ветуваат резултати

- Обука
- Застапеност на Ромите во правосудниот систем
- Реформа на затворскиот систем
- Зајакнати контроли врз полициските овластувања и повеќе истраги по поднесени поплаки за малтретирање
- Етнички податоци

Обука

Со оглед на бројот на предмети поведени против Република Северна Македонија врз основа на прекрпување на член 3 од Европската конвенција за човекови права, студиите предлагаат обезбедување натамошна обука за полицијата и за другите институции каде се идентификувани недостатоци, вклучително и задолжителна обука за човекови права и законска примена на полициските овластувања.⁶²

Адвокатите-бранители, јавните обвинители и судните во голема мера се согласуваат со таквите препораки. Сите девет интервјуирани адвокати изјавија дека добиле обука за спречување дискриминација и недискриминаторски закони во однос повредите на конкретни права, како што се правото на слободно движење и правото на пристап до чиста вода. Речиси сите ги признаваат придобивките од таква обука и го поддржуваат проширувањето на обуките за да се опфатат сите професионалци од правосудниот систем во земјата.

Меѓу интервјуираните јавни обвинители, двајца потврдија дека добиле обука за недискриминација и ги признаваат придобивките од аспект на градење свест и обиди за намалување на злоупотребите. Други двајца обвинители изјавија дека повеќе обуки во оваа област се добредојдени, особено оние за компјутерски злоупотреби и дополнителниот протокол за заштита од ксенофобија и расизам во онлајн просторот. Сепак, еден обвинител смета дека нема потреба за таква обука, аргументирајќи дека Ромите се одговорни да се прилагодат на главните текови во општеството.

„Луѓето треба да се одговорни за својата иднина и треба да се борат и да се прилагодат на општеството како сите други. Никој не може да ви помогне ако сами не си помогнете.“ (интервју со обвинител бр.1)

На крај, осуммина од 12-те интервјуирани судии изјавија дека посетувале обука за недискриминација и неколкумина сметаат дека обуката е многу корисна како начин за градење свест и стекнување нови вештини. Други четворица судии не одговорија дали самите посетувале обуки, но сметаат дека таквата обука е секогаш добредојдена.

„Обуката за недискриминација е секогаш добредојдена и корисна за развој на демократски, непрајствени институции.“ (интервју со судија бр.3)

Од друга страна, полицијата сподели поинакви ставови. Само тројца од петте полициски службеници посетувале обука за недискриминација, и само двајца од нив сметаат дека таквата обука е неопходна. Другите полициски службеници аргументираа дека ваквата обука е застарена и дека наместо обука потребен е економски развој насочен кон образование и поддршка на бездомните бидејќи „луѓето кои се неписмени обично стануваат кривци“ (полициски службеник бр.3). Другите двајца полициски службеници не добиле, но со задоволство би посетувале ваква обука.

⁶² Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Дали Ромите ги уживаат загарантираните права? Потреба од воспоставување еднаквост во постапувањето на правосудните и полициските органи*, 2018 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/Do-Roma-Enjoy-the-Guaranteed-Rights.pdf>.

Застапеност на Ромите во правосудниот систем

Одреден број студии упатуваат на зголемена застапеност на Ромите во судовите и во јавните обвинителства како начин за постигнување еднаквост и намалување на дискриминацијата врз Ромите во рамки на правосудниот систем. Анализата на Центарот за правни истражувања и анализа предлага доделување стипендии на успешни студенти од ромската заедница за тие да можат да се образуваат и да станат судии, јавни обвинители и правници на раководни позиции.⁶³

Реформа на затворскиот систем

Истражувањата покажуваат дека условите во затворите во Северна Македонија се под минималните стандарди. Пренатрупаност, лоши хигиенски услови, недоволен медицински персонал, мешање на малолетни со возрасни затвореници и злоупотреба на овластувањата од страна на затворските чувари се само некои од многуте проблеми во овие установи. Како што беше наведено погоре, алармантен број на испитаници Роми опфатени со истражувањето на Центарот за правни истражувања и анализи и Здружението на Роми правници пријавиле малтретирање од страна на затворската полиција и несоодветен пристап до здравствена заштита. Само еден испитаник изјавил дека има пристап до услуги за образование и обука, додека ниту еден не изјавил дека има пристап до услуги за рехабилитација или поддршка за време на издржување на затворската казна. Имено, сите испитаници Роми го опишале катастрофалниот ефект на времето поминато во притвор врз нив и врз нивните семејства.⁶⁴

„Откако синот почина [во затвор], сите се разболевме. Јас не се чувствувам добро. Двајцата [синови] беа женети [пред да одат во затвор] и нивните семејства пропаѓаат.“ (интервју со испитаник Ром бр.2)

„Одењето во затвор ги уништи нашите животи. Имаме семејства и мали деца. Нема кој да им помогне на семејствата.“ (интервју со испитаник Ром бр.3)

„Од затворската казна ментално се разболев. Лесно се нервирам.“ (интервју со испитаник Ром бр.5)

⁶³ Центар за правни истражувања и анализи и Здружение на Роми правници, *Дали Ромите ги уживаат загарантираните права? Потреба од воспоставување еднаквост во постапувањето на правосудните и полициските органи*, 2018 година. Достапно на: <https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/10/Do-Roma-Enjoy-the-Guaranteed-Rights.pdf>.

⁶⁴ *Ибид.*

„Поради [казната затвор] ја загубив работата. Бев вработен од 2003 до 2017 година, но кога ме пуштија [од затвор во 2019 година] и сакав да се вратам на работа, таму не ме сакаа повеќе зошто мислат дека сум криминалец. Дури и жената и децата ме напуштија.“ (интервју со испитаник Ром бр.6)

„По смртта на брат ми [во затвор], мајка ми беше многу скршена и почина следната година.“ (интервју со испитаник Ром бр.7)

Една студија предлага подобри обуки за затворските чувари за примена на соодветна и неопходна сила при нивното вработување и во текот на службата. Дополнително, се предлага затворениците да добиваат повеќе информации како да поднесуваат тужби, жалби и поплаки за малтретирање. За да се намалат случаите на злоупотреби, потребно е да се воспостават и да се одржуваат соодветни протоколи. Треба да се изготват пишани насоки за справување со затвореници од ранливи групи, вклучително и јасни политики за сместување на лица кои се изложени на поголем ризик од насилство меѓу затворската популација. Освен тоа, студијата предлага спроведување натамошни истражувања, идеално на национално ниво, за сите случаи на прекумерна примена на сила или малтретирање за да се утврди дали казните кои се изречени во овие случаи се пропорционални на тежината на наводните дела.

Еден од адвокатите-бранители се согласува дека одамна е потребна на затворскиот систем, а причината за преголемата застапеност на Ромите во правосудниот систем ја гледаат во недостигот на мерки за рехабилитација и поддршка на престапниците во Законот за кривичната постапка.

„Главното прашање е ‘каде се клучните превентивни мерки?’. Тоа е најголемиот проблем. Потребни се поголеми заложби за работа со овие луѓе. Не на краткорочна основа или од-случај-до-случај, туку на систематска основа, за да се обезбеди квалитетна поддршка на овие луѓе и на нивните семејства.“ (интервју со адвокат-бранител бр.3)

Зајакнати контроли врз полициските овластувања и повеќе истраги по поднесени поплаки за малтретирање

Со оглед на бројот на поплаки за полициска бруталност и злоупотреба на полициските овластувања, треба да се зајакне системот на внатрешна контрола за прекумерна употреба на полициска сила, посебно во случаите на прекумерна употреба на сила врз Роми од страна на полициски службеници и припадници на специјалните полициски единици.

Една студија го отвора прашањето за принципот на непристрасно ценење на доказите бидејќи јавните обвинителства и полицијата не се обврзани да следат одредени

постапки за собирање докази. Напротив, нивните докази (вклучително и нивните сведочења) се прифаќаат како валидни, додека доказите на жалителите се одбиваат на *a priori* основа. Студијата предлага измени и дополнувања на Законот за полицијата за да се утврдат еднакви протоколи за сите страни, особено од аспект на стандардот за разгледување на наводите за тортура и други ограничувања на човековите права.⁶⁵

Етнички податоци

За разлика од многу други земји во Европа, Северна Македонија дозволува собирање податоци за националноста кои може да го откријат степенот на етничка несразмерност во рамките на правосудниот систем. Сепак, постојат и одредени ограничувања за собирањето вакви податоци, вклучително и од страна на полицијата. Според член 67 од Законот за полицијата, полицијата не смее да собира лични податоци кои конкретно се однесуваат на посебни категории на информации како што се расно потекло, верско уверување, сексуално однесување и политичко мислење.⁶⁶

Од друга страна, од полицијата се бара да собира и да поднесува други лични податоци од коишто може да се утврди расното потекло или етничката припадност на некое лице. Член 125 од Правилникот за начинот на вршење на полициските работи пропишува дека кривичната пријава поднесена од полицијата до јавното обвинителство треба да биде придружена со материјали како што се скици, фотографии, и извештаи кои може да бидат корисни во кривичната постапка.⁶⁷ Дополнително, член 127 пропишува дека, кога кривичната пријава се поднесува против познат сторител, таа треба да содржи некои категории на лични податоци за сторителот, вклучително и име, националност (етничка припадност) и државјанство.⁶⁸ Оттука, истражувачите вклучени во изработката на оваа студија потврдија дека, во практиката, досијата речиси секогаш содржат етнички податоци и фотографии, посебно во предмети поврзани со смрт во затвор и полициска бруталност.

Шестмина од деветте испитаници Роми изразија загриженост за можноста за злоупотреба на етничките податоци од страна на полицијата и властите:

„Загрижен сум со собирањето податоци. Таквите податоци може да се користат кога бараат лице кое наводно сторило кривично дело, како што прават во мојот град.“ (интервју со испитаник Ром бр.1)

„Ќе бидете први на листата за распит кога постои наводен грабеж.“ (интервју со испитаник Ром бр.3)

⁶⁵ *Ибид.*

⁶⁶ Република [Северна] Македонија, Министерство за внатрешни работи, Закон за полицијата, март 2015 година, член 67. Достапно на: <https://www.mvr.gov.mk/Upload/Documents/Zakon%20za%20policija,%20precisten%20tekst%2015.04.2015%20.pdf>.

⁶⁷ Правилник за начинот на вршење на полициските работи, 2007 година, член 125. Достапно на: <https://mvr.gov.mk/Upload/Documents/1.Pravilnik%20za%20vršenje%20na%20PS%20149-07.pdf>.

⁶⁸ *Ибид.*, член 127.

„Полицијата ги злоупотребува таквите податоци. Имаат база на податоци за Роми кои сториле кривични дела и тие лица се носат во полициска станица за распит секогаш кога има пријава за кражба.“ (интервју со испитаник Ром бр.4)

Одговорите на полициските службеници за загриженоста во врска со собирањето етнички податоци се разликуваат според етничката припадност на самиот службеник. Трите полициски службеници од ромско потекло изразија загриженост дека ваквите податоци може да бидат злоупотребени од органите за спроведување на законот, додека двајцата полициски службеници од не-ромско потекло немаат таква загриженост и сметаат дека *„таквите податоци може да им помогнат на професионалците од правосудниот систем.“*

Петмина од деветте адвокати-бранители изразија загриженост за собирањето етнички податоци во рамки на правосудниот систем, а еден смета дека тоа може да доведе до зголемено етничко профилирање на Ромите, додека друг адвокат изрази загриженост за поопшти политички вајјанија врз судството. Еден адвокат-бранител ја потцени важноста на ваквите грижи наведувајќи дека би било корисно да се знае националноста кога некој обвинет ќе побара преведувач бидејќи не го познава доволно македонскиот јазик.

„Дефинитивно сум загрижен за собирањето податоци за националноста. Ако има кражба на компјутери, на пример, тогаш полицијата би имала список на лица кои претходно сториле слично дело и/или биле во затвор и би можела да ги донесе во полициска станица за распит. Уште повеќе, ако полицијата е известена за присуство на дилери на дрога, таа може да направи рација кај лицата кои се на нејзиниот список бидејќи постојат и Роми кои се регистрирани како корисници или дилери на дрога.“ (интервју со адвокат-бранител бр.1)

„Не гледам дека судските професионалци имаат храброст да се одбранат од нападите од политичарите. Загрижен сум за последиците од неразумни законски решенија, неразумни постапувања и неподготвеноста на судските професионалци да направат промена.“ (интервју со адвокат-бранител бр.3)

Двајца од јавните обвинители изразија загриженост со собирањето етнички податоци во рамките на правосудниот систем бидејќи такви податоци не се неопходни и само ја нагласуваат националноста на осомничениот кој е обвинет за кривично дело.

„Собирањето податоци за националноста потсетува на минатото кога идентификувањето на групите во општеството беше важно. Во едно општество кое сака да биде либерално, демократско и граѓанско, мислам дека етничкото потекло на некој осомничен не треба да се зема во предвид.“ (интервју со обвинител бр.3)

Сепак, други тројца обвинители не се согласуваат и сметаат дека таквите податоци може да бидат корисни за анализирање на бројот и видот на кривични дела што ги вршат конкретни групи.

„Нема причина за загриженост ако етничките податоци се собираат и анализираат како докази за вршење или број на одредени видови на кривични дела.“ (интервју со обвинител бр.5)

На крај, еден од 12-те судии изрази загриженост дека собирањето етнички податоци може да биде злоупотребено или да резултира во извлекување политички (наместо научни) заклучоци. Еден судија смета дека правниот и судскиот систем веќе можат да добијат доволно податоци за нивната работа од државјанството. Останатите девет судии не изразија загриженост и ги истакнаа придобивките кои може да произлезат од собирањето вакви податоци, но само доколку тие соодветно се собираат и анализираат.

„Општо земено, не мислам дека постои причина за загриженост во однос на собирањето податоци и статистика за националноста на обвинетите. Мислам дека тоа може да биде многу корисно за целите на истражувања за да се подобрат работите. Сметам дека податоците мора да бидат добро организирани и ставени во контекст, а сите аспекти на податоците кои се истражуваат треба да бидат анализирани. Мора да се избегнуваат еднострани заклучоци.“ (интервју со судија бр.2)

Заклучок

Интервјуираните Роми од Северна Македонија, како и во сите други земји опфатени со истражувањето на Fair Trials и ЕЦПР, искажаа недоверба во правосудниот систем. И покрај негирањата од судните и обвинителите дека етничката пристрасност влијае врз работата на правосудниот систем, голем број испитаници Роми сметаат дека системот е несправеден. Фактори што придонесуваат кон ерозијата на довербата вклучуваат очигледно и широко распространето етничко профилирање, како и рутинско заплашување, насилно и расистички-мотивирано однесување од страна на службениците при нивните средби со Роми. И покрај долгогодишните препораки од меѓународните тела, во Северна Македонија и натаму опстојува алармантно високо ниво на полициско насилство врз Ромите. Според еден испитаник Ромите се сметаат за виновни, опишувајќи ситуација во која, ако во населбата се случила кражба, тогаш полицијата им наредува на ромските жители да се пријават во полициска станица за распит:

„Во најлошиот случај, ако одбиете да признаете вина за време на распитот, полицискиот службеник ќе ве натера со шлаганици и тепање, и ќе завршите во притвор.“ (интервју со испитаник Ром бр.1)

Освен полициско насилство, друг сериозен проблем во Северна Македонија се условите во затворите. Во 2015 година, Комисијата против тортура при ОН изрази сериозна грижа за пренатрупаноста и нехуманиот третман на затворениците и повика веднаш да се стави крај на незаконската примена на сила врз нив.⁶⁹ Испитаниците Роми споделија детални сведочења за лошиот третман на кој биле изложени членови на нивните семејства кои биле во затвор или притвор. Во 2021 година, нивните грижи ги сподели и Советот на Европа, по *ад-хок* посетата од страна на Комитетот за спречување тортура и нехуман и деградирачки третман или казнување (КСТ) во Северна Македонија. Овој комитет забележува дека затворите и натаму остануваат пренатрупани, со нехигиенски услови и објекти во распаѓање, и побара координирана акција од надлежните власти за „отстранување на разни недостатоци кои може да се сметаат за нехуман и деградирачки третман на затворениците“. КСТ утврдил дека ситуацијата е дополнително влошена поради недостиг на наменски активности за притворениците кои се држат во притвор до 23 часа во скопските затвори и на кои и натаму не им се дозволува да бидат посетени од нивните деца.⁷⁰

⁶⁹ Комитет против тортура на ОН, *Заклучни опсервации за третиот периодичен извештај на поранешната југословенска Република Македонија*, 5 јуни 2015 година. Достапно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/114/89/PDF/G1511489.pdf?OpenElement>.

⁷⁰ Совет на Европа, вест 2021, *Комитетот против тортура при Советот на Европа го објави својот извештај од посетата на Северна Македонија во 2020 година*, 20 јули 2021 година. Достапно на: <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-its-2020-visit-to-north-macedonia>.

Во 2015 година, Комисијата против тортура на ОН ‘останува згрижена’ поради информациите за прекумерна употреба на сила врз Ромите од страна на полициски службеници. Во 2021, КСТ извести дека за време на нивната посета во врска со полициското насилство повторно добиле „голем број наводи за физичко малтретирање на осомничени за криминал од страна на полициските службеници (штаканици, боксови, клоцање и удари со пендрек или други предмети) во контекст на апсење откако конкретното лице било совладано или однесено во полициска станица, со цел да се изнуди признание на делото“.⁷¹ Отсуството на напредок во однос на подобрување на условите во затворите и полициското насилство упатува на тоа дека недовербата во правосудниот систем не е погрешно насочена. За жал, препораките на Комитетот против тортура на ОН од 2015 година остануваат валидни и денес, и затоа ако правдата треба да се раздава без предрасуди или дискриминација, државата - како минимум - мора да го направи следново:

- (а) Да преземе мерки за обезбедување навремени, темелни и непристрасни истраги за наводите за тортура и малтретирање од полициски службеници, што ќе доведат до кривичен прогон и казнување на одговорните со санкции кои соодветствуваат со тежината на стореното дело.
- (б) Да се бори против и да спречи дискриминирачко постапување од полицијата преку обезбедување дека сите наводни случаи на употреба на сила од страна на полициски службеници врз припадници на ромската заедница навремено и ефективно се пријавуваат и истражуваат, и кога е соодветно, кривично се гонат и се казнуваат, со гаранции дека жртвите имаат можност да побараат оштета, вклучително и целосна рехабилитација кога е можно.
- (в) Да ја подобри обуката за човекови права на службениците што го спроведуваат законот, особено на полициските службеници, во однос на правото на сите граѓани и малцинства, вклучително и Ромите, да не бидат предмет на произволна употреба на сила и малтретирање.
- (г) Да обезбеди програми за обука на сите службеници кои се вклучени во притворање, распитување или третирање на сите лице кои подлежат на апсење, притворање или затворање, со фокус на обврските на државата што произлегуваат од Конвенцијата. Да обезбеди дека целиот персонал, вклучително и медицинските лица, добиваат конкретна обука за идентификување знаци на тортура и малтретирање.⁷² Државата треба редовно да ја оценува обуката што им се обезбедува на службениците кои го спроведуваат законот за спречување тортура и малтретирање, и да обезбеди редовен и независен мониторинг на нивното постапување.

⁷¹ *Ибид.*

⁷² Комитет против тортура на ОН, *Заклучни опсервации за третиот периодичен извештај на поранешната југословенска Република Македонија*, 5 јуни 2015. Достапно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/114/89/PDF/G1511489.pdf?OpenElement>.

